

partia scripti et voluntatis, scriptura contraria. In hoc perspicuum est, non magis in legibus quam in testamentis, in stipulationibus, in reliquis quæ ex scripto aguntur, posse controversias easdem existere. Horum tractationes in aliis libris explicantur. Nec solum perpetuæ actiones, sed etiam partes orationis iisdem locis adjuvantur, partim propriis, partim communibus, ut in principiis, quibus ut benevoli, ut dociles, ut attentissimi sint qui audiant, efficiendum est propriis locis. Itemque narrationes ut ad suos fines spectent, ut planæ sint, ut brevès, ut evidentes, ut credibiles, ut moderatæ, ut cum dignitate. Quæ quanquam in tota oratione esse debent, magis tamen sunt propria narrandi. Quæ autem sequitur narrationem fides, ea persuadendo quoniam efficitur, qui ad persuadendum loci maxime valeant, dictum est in his in quibus de omni ratione dicendi diximus. Peroratio autem et alii quædam habet, et maxime am-

plificationem, cujus effectus hic debet esse, ut aut perturbentur animi aut tranquilluntur, et si ita jam affecti ante sint, aut augeat eorum motus, aut sedet oratio. Huic generi in quo et misericordia, et iracundia, et odium, et invidia, et cæteræ animi affectiones perturbantur, præcepta suppeditantur aliis libris, quos poteris tecum legere, cum voles. Ad id autem quod te velle senseram, cumulate satisfactum esse debet voluntati tuæ. Nam ne præterirem aliquid quod ad argumentum in omni ratione reperendum pertineret, plura quam a te desiderata erant, sum complexus, secique quod sæpe liberales venditores solent, ut cum ædes, fundumve vendiderint, rutiis cesis receptis, concedant tamen aliquid emptori, quod ornandi causa apte et loco positum esse videatur. Sic ubi nos ad id quod quasi mancipii dare debuimus, ornamenta quædam voluimus non debita accedere.

AN. MANL. SEV. BOETHII

DE DIFFERENTIIS TOPICIS

LIBRI QUATUOR.

LIBER PRIMUS.

Omnis ratio dissèrendi, quam logicen Peripatetici veteres appellaverunt, in duas distribuitur partes, unam inveniendi, alteram iudicandi. Et ea quidem pars quæ iudicium purgat atque instruit, ab illis analytice vocata, a nobis potest resolutoria nuncupari. Ea vero quæ inveniendi facultatem subministrat, a Græcis topice, a nobis localis dicitur. Ac de illa quidem parte quæ iudicandi magistra est, alias disputabitur. Nunc vero consilium est aperire qui sint loci, quæ eorum differentiarum, qui etiam quibus apti sint syllogismis. Nec id simpliciter atque uniformiter videtur esse faciendum, verum duplex est tradenda partitio, una quidem ex Græcis voluminibus eruta, altera vero ex M. Tullii Topicis sumpta. Atque in his illud ad perfectionem speculationis est astruendum, ut quibus utraque modis divisio differat, quibusque conveniat explicetur, quoque modo altera alteram vicissim possit includere; et nunc quidem non in singulis immorabimur, sed de tota divisione communiter disseremus, locorum tantum ex quibus argumenta nascuntur definitiones, exempla differentiarum colligentes. Singula vero pro qualitate operis diligentius, vel his octo voluminibus expedita sunt, quibus Aristotelis Topica in Latinam vertimus orationem, vel his septem quibus M. Tullii Topicis lucem plenæ expositionis insudavimus. Illic igitur cuncta sunt propriis atque enodatis partibus expedita; hic vero quæ alias per membra patefacta sunt, communi speculatione tractantur. Nec dialecticos solum locos, sed etiam rhetoricos, quove hi inter se atque dialecticis differant, cura est exsequendi, ut omnibus undique locis plena consideratione propo-

sitis, eorumque differentis inter se et communibus pernotatis, et argumentorum copia comparetur. et locorum clara possit esse distinctio. Ut igitur cuncta perspicuis rationibus constant, paulo alius ordiendum est. Propositio est oratio verum falsumve significans; ut si quis dicat cælum esse volubile, hæc et enuntiatio et proloquium nuncupatur. Quæstio est in dubitationem ambiguitatemque adducta propositio, ut si quis quærat an cælum sit volubile. Conclusio est argumentis approbata propositio, ut si quis cælum ab aliis rebus probet esse volubile. Enuntiatio quippe, sive sui tantum causa dicatur, sive ad aliud afferatur approbandum, propositio est: si de ipsa quæritur, quæstio; si ipsa est approbata, conclusio. Idem est igitur propositio, quæstio et conclusio, sed differunt modo supra dicto. Argumentum est ratio rei dubiæ faciens fidem. Non vero idem est argumentum et argumentatio: nam vis sententiæ ratioque ea quæ clauditur oratione cum aliquid probatur ambiguum, argumentum vocatur; ipsa vero argumenti elocutio, argumentatio dicitur. Quos ut argumentum quidem virtus, et mens argumentationis sit atque sententia; argumentatio vero, argumenti per orationem explicatio. Locus autem sedes est argumenti, vel id unde ad propositam quæstionem conveniens trahitur argumentum. Quæ cum ita sint, singulorum natura diligentius tractanda est, eorumque per species ac membra, ut diximus, figurasque divisio facienda est. Ac prius de propositione disserendum est. Hanc esse diximus orationem, veritatem vel mendacium continentem. Hujus duæ sunt species, affirmatio una, altera vero negatio. Affirmatio, si

quis sic efferat : cœlum volubile est. Negatio, si quis ita pronuntiet : cœlum volubile non est. Harum vero aliæ sunt universales, aliæ particulares, aliæ indefinitæ, aliæ singulares. Universales quidem, ut si quis ita proponat : omnis homo justus est, nullus homo justus est. Particulares vero, si quis hoc modo dicat : quidam homo justus est, quidam homo justus non est. Indefinitæ hoc modo : homo justus est, homo justus non est. Singulares vero sunt quæ individuum aut quid singulare proponunt, ut Cato justus est, Cato justus non est; etenim Cato individuum est ac singularis. Harum vero aliis prædicativas, alias conditionales vocamus. Prædicativæ sunt quæ simpliciter proponuntur, id est quibus nulla vis conditionis adjungitur, ut si quis cœlum esse volubile simpliciter dicat. At si conditio huic copuletur, fit ex duabus propositionibus una conditionalis, hoc modo : cœlum si rotundum est, volubile est. Hic enim conditio id efficit, ut ita demum cœlum volubile esse intelligatur, si sit rotundum. Quoniam igitur aliæ propositiones prædicativæ sunt, aliæ conditionales, prædicativarum partes terminos appellamus : hi sunt prædicatus et subjectus. Terminos autem verba voco et nomina quibus propositio necitur, ut in ea propositione qua dicimus, homo justus est, hæc duo nomina, id est justus et homo, propositionis partes vocamus; eisdem etiam terminos dicimus, quorum alter subjectus est, alter prædicatus. Subjectus est terminus qui minor est, prædicatus vero qui major, ut in ea propositione qua dicitur, homo justus est, homo quidem minus est quam jus us. Non enim in solo homine esse potest justitia, verum etiam in corporeis divinisque substantiis. Atque ideo major est terminus justus, homo vero minor, quo fit ut homo quidem subjectus terminus sit, justus vero prædicatus. Quoniam vero hujusmodi simplices propositiones alterum habent prædicatum terminum, alterum subjectum terminum, a majoris privilegio propositio prædicativa vocata est. Sæpe autem evenit, ut hi termini sibi invicem inveniantur æquales hoc modo : homo risibile est, homo namque et risibile uterque sibi subjectus æquus est terminus; nam neque risibile ultra hominem, nec ultra risibile homo porrigitur. Sed in his necesse est hoc venire, ut si quidem inæquales termini sint, major semper de subjecto prædicetur; si vero æquales, uterque conversa prædicatione de se dicatur; ut vero minor de majori prædicetur, in nulla propositione contingit. Fieri autem potest ut propositionum partes quas terminos dicimus, non solum in nominibus, verum in orationibus inveniantur. Nam sæpe oratio de oratione prædicatur, hoc modo : Socrates cum Platone et discipulis de philosophiæ ratione pertractat. Hæc quippe oratio, quæ est, Socrates cum Platone et discipulis, subjecta est. Illa vero, de philosophiæ ratione pertractat, prædicatur. Rursus aliquando nomen subjectum est, oratio prædicatum, hoc modo : Socrates de philosophiæ ratione pertractat; hic enim Socrates subjectus solus est; oratio qua dicimus, de

A philosophiæ ratione pertractat, prædicatum. Evenit etiam ut supponatur oratio, et simplex vocabulum prædicetur, hoc modo : Socratis similitudo cum supernis divinisque substantiis justitia est; hic enim oratio per quam profertur, Socratis similitudo cum supernis divinisque substantiis, subjicitur, justitia vero prædicatur. Sed de hujusmodi propositionibus in his commentariis, qui in *Περί ἔρμηνείας* Aristotelis libro conscripsimus, diligentius disseruimus. Conditionalium vero propositionum, quas Græci hypotheticas vocant partes, sunt simplices propositiones, cujus quidem ea pars quæ prius dicitur antecedens, quæ posterius consequens appellatur, ut in hac propositione quæ dicit : si rotundum est, volubile est. Rotundum esse antecedit, volubile esse consequitur. B Harum quoque aliæ sunt simplices conditionales, aliæ conjunctæ : simplices sunt quæ prædicativas habent propositiones in partibus, ut in ea quam superius diximus, si rotundum est, volubile est. Rotundum est enim et volubile est, utraque divisæ ac sigillatim acceptæ prædicativæ sunt. Conjunctarum vero multiplex differentia, de quibus in his voluminibus diligentissime perstrinximus, quæ de hypotheticis composuimus syllogismis. Simplicium vero hypotheticarum propositionum quatuor sunt differentiæ : aut enim ex duabus affirmativis categoricis constant, ut si rotundum est, volubile est, utraque enim affirmativa est; aut negativis duabus, ut si cœlum rotundum non est, volubile non est; nam rotundum non esse, et volubile non esse, utraque negationes sunt; aut ex affirmativa et negativa, ut si quadratum est, volubile non est; quadratum enim esse affirmatio est, volubile non esse, negatio est; aut ex negativa et affirmativa, ut si rotundum non est, stabile est, rotundum non esse negatio est, stabile vero esse affirmatio. Propositionum quoque aliæ sunt per se notæ, et quarum probatio nequeat inveniri, aliæ quas, tametsi animus audientis probet eisque consentiat, tamen possunt aliis superioribus approbari. Et illæ quidem quarum nulla probatio est, maximæ ac principales vocantur, quod his illas necesse est approbari, quæ ut demonstrari valeant, non recusant. Est autem maxima propositio, ut hæc : Si de æqualibus æqualia demas, quæ derelinquuntur æqualia sunt. Ita enim hoc per se notum est, ut aliud notius quo approbari valeat, esse non possit. D Quæ propositiones cum fidem sui natura propriam gerant, non solum alieno ad fidem non egent argumento, verum cæteris quoque probationis solent esse principium. Igitur per se notæ propositiones, quibus nihil est notius, indemonstrabiles ac maximæ et principales vocantur. Quæ vero quamvis auditoris iudicio comprobentur, habent tamen aliquid notius naturaliter ex quo, si de his fiat quæstio, velut ex alieno fidem capiant, hæc demonstrabiles ac minores posterioresque dicuntur. Et de propositionibus quidem ista sufficiant. Quæstio vero dubitabilis est propositio, in qua necesse est fere eadem considerari quæ dudum in propositione dicta sunt. Aliæ namque

simplices, aliæ compositæ sunt. Simples sunt ut hæc quæ ex simplici propositione descendunt, hoc modo, ut si quæretur an cælum sit volubile. Hæc enim ab ea venit propositione quæ dicit cælum esse volubile. Atque si a conditionali composita propositione suscipit initium, quæ est an si cælum est rotundum, volubile est, erit conditionalis atque composita hoc modo; hæc enim a conditionali propositione principium sumpsit quæ est, si cælum rotundum est, volubile est: quæstio ergo alias quidem prædicativa est, alias conditionalis. Quo fit ut eadem partes quæstionis sint quæ dudum esse dictæ sunt propositiones. Prædicativæ igitur quæstiones habent prædicatum atque subjectum, ut in ea qua dubitatur an cælum sit volubile. Nam volubile prædicatum, cælum vero subjectum est. Major enim terminus est volubile quam cælum. Neque enim cælum solum volubile dici potest. Quæ vero conjuncta est quæstio, habebit partes quod prædicatur et quod subjicitur, quod antecedit et quod consequitur, ut in ea quæ dicit, an si cælum rotundum est, volubile est. Antecedit rotundum esse, sequitur volubile esse. Quæ cum ita sint, in prædicativa quæstione dubitatur an subjecto termino prædicatus inhæreat. In hypotheticis vero quæstionibus, illud tantum quæritur an illam rem quæ præcedit comitetur id quod sequens esse proponitur. Omnia vero quæ de prædicativis propositionibus dicta sunt, id est, quod aliæ universales, aliæ particulares, aliæ indefinitæ, aliæ singulares, eadem possunt dici fere in prædicativa quæstione. Hoc etenim tantum quæstio a propositione diversa est, quod propositio quidem vel enuntiata simpliciter, vel aliud probans, oratio est verum falsumve significans. Quæstio vero cum sit ipsa quidem oratio, dubitabilis tamen est propositio. Addita igitur dubitatione, quæ in propositione considerantur, eadem etiam convenit in quæstione tractari. Quæstionis autem duæ sunt species: una quæ dicitur a dialecticis thesis; hæc hujusmodi est quæ de re cæteris circumstantiis nuda quærit ac disserit, quales a dialecticis maxime ad disputationem sumuntur, ut voluptasne summum bonum sit? Ducendane uxor? hæc a nobis propositio vel propositum dicitur. Altera vero quæ a Græcis vocatur hypothesis, a nobis dicitur causa; hæc quæstio est personis, temporibus, factis, cæterisque circumstantiis implicita; ea est hujusmodi: Inrepe Cicero in exsilium dubio reipublicæ tempore detrudatur, quia injussum populi cives Romanos necaverit. Hujus autem duplicis quæstionis subdivisiones alias esse necesse est, et thesis quidem philosophis, hypothesis vero oratoribus attributa est. Sed ejus quidem quæstionis quæ est hypothesis posterius, divisiones dabo; nunc de theseos divisione pertractabo, quæ in quatuor dividitur species. In omni enim dialectica quæstione prædicativa dubitatur an ei quod subjectum est id quod prædicatur inhæreat; cum vero aliquid alicui inesse proponitur, id aut majus erit eo de quo prædicatur eique substantialiter inesse contenditur; aut majus

quidem eo erit, sed non de substantia ipsius prædicabitur; aut ei erit æquale, et in substantia prædicabitur; aut ei erit æquale, sed minime ejus substantiam continebit. Nam ut id quod minus est de eo quod majus est prædicemus, in nulla propositione evenit. Sed si tale est quod in quæstione proponitur, ut subjecto sit majus, et de subjecti substantia prædicetur, erit genus: omne enim genus est majus eo de quo prædicatur, et de substantia ejus dicitur, ut animal hominis. At si majus quidem fuerit, sed de substantia ejus non prædicetur, erit accidens, ut album homini. Quod si æquale quidem sit, sed substantiale, subjecti erit definitio, ut animal rationale mortale homini: hoc namque convertitur, et subjecti rationem, id est hominis substantiam, monstrat. Quod si æquale quidem sit, sed a ratione substantiæ sejectum, erit proprium: ut risibile homini. Itaque dialecticæ simplices quæstiones, aut de genere, aut de accidenti, aut de definitione, aut de proprio sunt. Possunt vero fieri etiam de differentia quæstiones cum quæritur cælestia corpora rationalia sint necne, vel cum dubitatur eane sit tyranni ac principis differentia, quod hic legibus sumpsit imperium, ille violenta dominatione populum premit. Sed tantumdem est de differentia quærerere, quantum si de genere dubitetur. Aut enim constitutiva erit differentia, aut divisiva: sed si constitutiva fuerit, quasi generis obtinet locum, ut rationabilitas homini; vel si ratione degunt cælestia corpora, cælestibus quoque corporibus. At si divisiva fuerit, velut species consideratur, omnis enim species cum divisibili differentia est. Quod si differentia nunc quidem loco generis, nunc vero speciei loco utimur, ambigi non potest, cum de ea quæritur de genere dubitari; fieri vero potest ut aliquid in certamen comparatione ducatur, velut cum ambigitur an melior sit fortitudo justitia. Sed hæc quæstio in accidentis necesse est dubitatione ponatur. Namque ad comparationem nihil nisi accidens venit, hoc enim solum recipit magis et minus. Rursus de eo quod est idem potest fieri certamen, ut an idem sit utile quod honestum. Sed hic quæstio definitioni aggreganda est: quarum enim rerum eadem est definitio, ipsæ quoque sunt eadem; quarum vero diversa substantiæ ratio est, ipsæ quoque sunt diversæ. Igitur simplicis dialecticæ quæstiones recte quatuor species esse dicuntur, de quibus sufficienter dictum est. Nunc igitur de conditionalibus quæstionibus tractandum est, quarum quidem alia constat ex affirmativis duabus, alia ex duabus negativis, alia ex affirmatione et negatione, alia ex negatione et affirmatione. Si igitur ex duabus affirmationibus conditionalis constat propositio, id quæritur an affirmatio affirmationem sequatur; quod si ex duabus negationibus propositio juncta sit, id in decertatione est an negatio negationem comitetur; quod si ex affirmatione et negatione, vel negatione et affirmatione copuletur, id ambigitur an affirmationem negatio, an affirmatio negationem comitetur. Ac prius quidem ejus quæstionis facienda

est divisio, in qua disceptatur an affirmationem affirmatio consequatur, quæ prædicativarum quæstionum non effugit divisionem. Nam ut præcedat aliquid et aliud consequatur, in his fere rebus evenire solet quas paulo superius commemoravi. Speciem quippe sequitur genus, vel differentia, vel diffinitio, vel proprium, vel inseparabile accidens. Item proprium ac diffinitionem sequitur species, proprium vero sequitur differentia et diffinitio, et diffinitionem sequitur proprium vel differentia, hoc modo: nam si homo est, animal est; et si homo est, rationale est; et si homo est, animal rationale mortale est; et si homo est, risibile est; si Æthiops est, niger est. Si risibile est, homo est; si animal rationale mortale est, homo est. Si risibile, rationale est; si risibile est, animal rationale mortale est; si animal rationale mortale est, risibile vel bipes est. Præter hæc autem alias quidem effectus causam, alias quidem effectum causa sequitur. Effectus causam ita: si sol præsto est, luceat. Effectum causa hoc modo: si quid exustum est, ignis adfuit; vel sic: si sol videtur, lucet. Item totum partes sequuntur, ut si integra domus est, et tectum et parietes et fundamenta consistunt. Modus etiam sequitur nomen principale, ut si justitia bona est, et quod juste est, bonum est. Nomen etiam principale sequitur modum, ut si quod juste est, bonum est, et justitia bona est. Accidentia quoque comitatur id quod subjectum est, ut si album est, corpus est. Quæ cum ita sint, conditionalis quoque simplex ex duabus affirmationibus copulata, illa fere divisio facienda est quæstionis, quod in ea vel de genere, vel de differentia, vel de specie, vel de proprio, vel de diffinitione, vel de accidenti, vel de causa atque effectu, vel toto ac partibus, vel de modo ac principali nomine dubitetur. Atque hæc de ea quæstione intelligenda sunt, quæ cum sit hypothetica simplex, ex duabus tamen jungitur affirmativis. In hisdem etiam differentiis illas quoque consistere necesse est quæstiones, quæ ab his veniunt propositionibus quæ ex utraque constant negatione. Nam si genus non est, species non est. Item si differentia, vel diffinitio, vel proprium non sit, species non erit. Et de cæteris quidem quæ superius dicta sunt, eodem modo considerandum est. Quidquid enim antecedit ut aliud consequatur, si id quod sequitur non fuerit, nec illud est quod antecedit. Earum vero quæstionum quæ ex affirmatione et negatione consistunt, illa fere divisio est, quod vel in diversis generibus, vel in diversis speciebus, vel in contrariis, vel in privatione atque habitu continentur; ut enim affirmationem negatio consequatur, aut diversum ponitur genus, ut quod ab eo diversum est abnuatur hoc modo: si homo est, albedo non est; vel si substantia est, qualitas non est; vel si sub eodem genere diversæ species proponantur hoc modo: si homo est, equus non est; vel si contraria, ut si album est, nigrum non est; vel si privationes, ut si cæcus est, non videt; et postremo in omnibus, quæcunque eadem non sunt, evenit, ut, si unum est, al-

terum non sit. Ita ut propositam affirmationem negatio comitetur, aut diversa erunt genera, aut diversæ species, aut contraria, aut privantia, aut quolibet alio modo sibi invicem inconvenientia. Ut autem negationem affirmatio consequatur, quæ erat quarta conditionalis propositionis differentia, fieri non potest, nisi in his contrariis quæ medio carent, et quorum alterum semper inesse necesse est, hoc modo: si dies non est, nox est; si tenebræ non sunt, lux est. Facta igitur prædicativarum quæstionum ac conditionalium divisione, illud insuper videtur addendum, quod omnis quæstio vel ex ratione disserendi, vel ex naturali, vel ex morali trahitur speculatione: ex disserendi ratione hoc modo, an affirmatio et negatio species sint enuntiationis; ex naturali ita, an cælum rotundum sit; ex morali sic, an virtus ad beatitudinem sola sufficiat. Præterea quæstio omnis vel est simplex vel composita: simplex quoties affirmatione et negatione dividitur, ita ut totum alteri affirmare, alteri negare necesse sit, hoc modo: an cælum rotundum sit necne, hæc enim una pars quæstionis affirmationem tenet, alia negationem. Nam cum alter esse defendit, affirmat, alter vero negat, cum non esse contendit. Composita quæstio est quæ in plures distrahitur affirmationes, hoc modo, utrum cælum rotundum sit, an quadratum, an longum, aut cujuslibet alterius formæ: hic enim plures affirmationes probare necesse est, quæ diversa defendunt. Et de quæstione quidem, quantum ad præsens negotium pertinebat, sufficienter dictum est. Conclusio vero est argumentis approbata propositio, de qua eadem fere dici possunt quæ de propositione. Quæ quoniam diligenter superius explicata sunt, de argumento deinceps tractandum videtur. Argumentum est ratio rei dubiæ faciens fidem. Hanc semper notioem quæstione esse necesse est: nam si ignota notis probantur, argumentum vero rem dubiam probat, necesse est quod ad fidem quæstionis assertur, ipsa sit notius quæstione. Argumentorum vero omnium alia sunt probabilia et necessaria, alia probabilia et non necessaria, alia sunt necessaria, sed non probabilia, alia nec probabilia nec necessaria. Probabile vero est quod videtur vel omnibus, vel pluribus, vel sapientibus, et his vel omnibus, vel pluribus, vel maxime notis atque præcipuis, vel quod unicuique artifici secundum propriam facultatem, ut de medicina medico, gubernatori de navibus gubernandis, id præterea quod videtur ei cum quo sermo conseritur, vel ipsi qui judicat, in quo nihil attinet verum falsumve sit argumentum, si tantum verisimilitudinem teneat. Necessarium vero est quod ut dicitur, ita est, atque aliter esse non potest; probabile quidem ac necessarium est, ut hoc, si quid cuiuslibet rei sit additum, totum majus efficitur. Neque enim qui-quam ab hac propositione dissentiet, et ita sese habere necesse est. Probabilia vero ac non necessaria sunt, quibus facile mens auditoris acquiescit, sed veritatis non tenent firmitatem, ut hoc: si mater est, diligit filium. Necessaria vero ac non

probabilia sunt quæ ita ut dicuntur sese habere necesse est, sed his facile non consentit auditor, ut est hoc, objectu lunaris corporis solis evenire defectum. Neque necessaria vero neque probabilia sunt quæ neque in opinione hominum neque in veritate consistunt, ut hoc, habere Diogenem cornua; quoniam unusquisque habet quod nunquam perdidit. Quæ quidem nec argumenta dici possunt, argumenta enim dubiæ rei faciunt fidem. Ex his autem nulla fides est quæ in opinione hominum neque in veritate sunt constituta. Dici tamen potest nec illa quidem esse argumenta quæ cum sint necessaria, minime tamen audientibus approbantur. Nam si res dubiæ sit fides, cogendus est animus auditoris per ea quibus ipse acquiescit, ut conclusioni quoque quam nondum probat possit accedere. Quod si quæ tantum necessaria sunt ac non probabilia, non probat ille qui iudicat, nec esse est ut ne illud quidem probet quod ex huiusmodi ratione conficitur. Itaque evenit ex huiusmodi ratione, quæ tantum necessaria sunt ac non probabilia, non esse argumenta. Sed non est ita, atque hæc interpretatio non recte probabilis intelligentiam tenet. Ea sunt enim probabilia, quibus sponte atque ultro consensus adiungitur, scilicet ut mox ac audita sunt approbentur. Quæ vero necessaria sunt ac non probabilia, aliis probabilibus ac necessariis argumentis antea demonstrantur, cognitaque et credita ad alterius rei de qua dubitatur fidem trahuntur, ut sunt speculationes, id est theorematum quæ in geometria considerantur. Nam quæ illis proponuntur talia non sunt, ut his sponte animus discens accedat, sed quoniam demonstrantur aliis argumentis, illa quoque scita et cognita, ad aliarum speculationum fidem ducuntur. Itaque quæ probabilia per se non sunt, sed necessaria, his quidem auditoribus quibus nondum demonstrata sunt, ad aliud aliquid approbandum argumenta esse non possunt; his autem qui prioribus rationibus eorum quibus non acquiescebant, fidem ceperunt, possunt ea si quid ambiunt ad argumentum vocari. Sed quia quatuor facultatibus disserendi omne artificium continetur, dicendum est, quæ quibus uti noverit argumentis, ut cui potissimum disciplinæ locorum paretur ubertas evidenter appareat. Quatuor igitur facultatibus, earumque velut opificibus, disserendi omnis ratio subjecta est, id est dialectico, oratori, philosopho, D

sarium, probabile ac non necessarium. Philosophus vero ac demonstrator de sola tantum veritate pertractat, atque sint probabilia, sive non sint, nihil refert, dummodo sint necessaria. Illic quoque his duabus speciebus utitur argumenti, quæ sunt probabile ac necessarium, necessarium ac non probabile. Patet igitur in quo philosophus ab oratore ac dialectico in propria consideratione dissidet, in eo scilicet quod illis probabilitatem, huic veritatem constat esse propositam. Quarta vero species argumenti, quam neque argumentum quidem recte dici supra docuimus, sophisticis solet esse attributa. Topicorum intentio est verisimilium argumentorum copiam demonstrare. Designatis enim locis ex quibus probabilia argumenta ducuntur, abundans et copiosa necesse est fiat materia disserendi. Sed quoniam (ut supra dictum est) probabilium argumentorum alia sunt necessaria, alia non necessaria, cum loci probabilium argumentorum ducuntur, evenit ut necessariorum quoque doceantur. Quo fit ut oratoribus quidem ac dialecticis hæc principaliter facultas pareatur, secundo vero loco philosophis. Nam in quo probabilia quidem omnia conquiruntur, dialectici atque oratores juvantur; in quibus vero probabilia ac necessaria docentur, philosophiæ demonstrationi ministratur ubertas. Non modo igitur dialecticus atque orator, verum etiam demonstrator ac veræ argumentationis effector habet quod ex positis locis possit assumere, cum intra argumentorum probabilium locos, necessariorum quoque principia tradita ista contineat. Illa vero argumenta quæ necessaria quidem sunt, sed non probabilia, atque illud ultimum genus, scilicet nec probabile nec necessarium, a propositi operis consideratione sejunctum est, nisi quod interdum quidam sophistici loci exercendi gratia lectoris adhibentur. Quocirca topicorum pariter utilitas intentioque patefacta est. His enim et dicendi facultas et investigatio veritatis augetur. Nam quod dialecticos atque oratores locorum juvat agnitio, orationi per inventionem copiam præstat; quod vero necessariorum doctrinam locorum philosophis tradit, viam quodammodo veritatis illustrat. Quo magis pervestiganda est rimandaque ulterius disciplina, eaque cum agnitione percepta sit, usu atque exercitatione firmanda. Magnum enim aliquid locorum consideratio pollicetur, scilicet inveniendi vias. Quod quidem hi qui sunt hujus rationis experti soli prorsus deputant ingenio, neque intelligunt quantum hac consideratione quærat quæ in artem redigit vim et potestatem naturæ. Sed de his hactenus. Nunc de reliquis explicemus

LIBER SECUNDUS.

Omnia quidem quæ superioris serie voluminis expedita sunt, minus quibusdam forsitan eruditis supervacanea quodammodo et quasi dependentia videbuntur. Nam cum de differentiis topicis librorum

titulum legerint, omissis doctrinæ gradibus statim finem operis attendunt. Mihi autem necessarium videtur quod, nisi sit præcognitum, ad ulteriora discendis animus pervenire non possit, hi quoque qui

nunc omnem primi voluminis disputationem superfluum putant, si cuncta perlegant, contextionemque operis mente ac ratione collustrent, desinent profecto judicare superfluum, quod necessario viderint in parte operis collocatum. Atque hæc hæc hactenus. Sed quoniam de his quæ antea posuimus, id est de propositione, quæstione, conclusione, argumento sufficienter dictum est, nunc de argumentatione tractemus. Argumentatio est per orationem argumenti explicatio. Hujus autem species duæ sunt, una quæ syllogismus, altera quæ vocatur inductio. Syllogismus est oratio in qua quibusdam positus et concessus, aliud quiddam per ea ipsa quæ concessa sunt, evenire necesse est, quam sint ipsa quæ concessa sunt. Hujus definitionis rationem secundus quidem liber eorum quibus institutionem in *Categoricos* scripsimus Syllogismos plene continet. Sed propter intellectus facilitatem idem breviter aperiemus exemplo. Sit enim syllogismus hic: omnis homo animal est, omne animal substantia est, omnis igitur homo substantia est. Totum igitur hoc oratio est, in qua positus quibusdam et concessus, id est duabus propositionibus quæ sunt, omnis homo animal est, et omne animal substantia est, per ea ipsa quæ concessa sunt, efficitur aliud aliquod, id scilicet quod est conclusio, omnis igitur homo substantia est. Per propositiones enim quæ concessæ sunt, sequentia necessario conclusionis inferitur. Sunt autem propositiones hæc: omnis homo animal est, et omne animal substantia est, atque ex his efficitur aliud quiddam quam sunt ipsa quæ concessa sunt. Concluditur enim: igitur omnis homo substantia est, quod longe diversum est, et ab ea propositione quæ dicit: omnis homo animal est, et ab ea quæ proponit, omne animal esse substantiam. Syllogismorum vero alii prædicativi sunt, qui categorici vocantur, alii conditionales, quos hypotheticos dicimus. Et prædicativi quidem sunt, qui ex omnibus prædicativis propositionibus connectuntur; ut is quem exempli gratia superius annotavi, omnibus enim prædicativis propositionibus textitur. Hypothetici vero sunt, quorum propositiones conditione necluntur, ut hic: si dies est, lux est; est autem dies, lux igitur est; propositio enim prima conditionem tenet hanc, quoniam ita demum lux est, si dies est. Atque ideo syllogismus hic hypotheticus, id est, conditionalis vocatur. Inductio vero est oratio per quam fit a particularibus ad universalia progressio, hoc modo: Si in regendis navibus non sorte, sed arte, eligitur gubernator; si in regendis equis auriga non sortis eventu, sed artis commendatione assumitur; si in administranda republica non sorte principem facit, sed peritia moderandi, similiaque in pluribus conquiruntur, quibus inferitur, et in omni quoque re quam quisque regi atque administrari graviter volet, non sorte accommodat, sed arte rectorem. Vides igitur quomodo per singulas res currat oratio, ut ad universale perveniat. Nam cum non sorte regi, sed arte, navim, currum et rempublicam collegisset, quasi in cæteris quoque ita sese res habeat, quod

A universale erat concludit hoc modo, in omnibus quoque rebus, non sorte ductum, sed arte principem debere præponi. Sæpe autem multorum collecta particularitas aliud quiddam particulare demonstrat, ut si quis sic dicat: Si neque navibus, neque curribus, neque agris sorte præponuntur rectores, neque rebus quidem publicis rectores sorte duceudi sunt. Quod argumentationis genus maxime solet esse probabile, etsi non æquam syllogismo habeat firmitatem. Syllogismus namque ab universalibus in particularia decurrit, estque in eo, si veris propositionibus contextatur, firma atque incommutabilis veritas. At inductio quidem habet maximam probabilitatem, sed interdum veritate deficit, ut in hac: Qui scit canere cantor est, et qui luctari luctator est, quique ædificare B ædificator est. Quibus multis simili ratione collectis inferri potest, qui scit igitur malum malus est, quod non procedit. Mali quippe notitia deesse bono non potest, virtus enim sese diligit et aspernatur contraria, nec vitare vitium nisi cognitum queat. His igitur duobus velut principiis et generibus argumentandi, duo quidem alii deprehenduntur argumentationis modi, unus quidem syllogismo, alter vero inductioni suppositus; in quibus quidem promptum sit considerare quod ille quidem a syllogismo, ille vero ab inductione ducat exordium, non tamen aut hic syllogismus, aut ille impleat inductionem. Hi autem sunt enthymema atque exemplum. Enthymema quippe est imperfectus syllogismus, id est oratio in qua non omnibus antea propositionibus constitutis C inferitur festinata conclusio, ut si quis ita dicat: homo animal est, substantia igitur est. Prætermisit enim alteram propositionem qua proponitur, omne animal est substantia. Ergo quoniam enthymema ab universalibus ad particularia probanda contendit quasi simile syllogismo est; quod vero non omnibus quæ conveniunt syllogismo utitur propositionibus, a syllogismi ratione discedit, atque ideo imperfectus vocatus est syllogismus. Exemplum quoque inductioni simili ratione copulatur et ab ea dissidet. Est enim exemplum quod per particulare propositum, particulare quoddam contendit ostendere hoc modo: Oportet a Tullio consule necari Catilinam, cum a Scipione Gracchus fuerit interemptus. Approbatum est enim Catilinam a Cicerone debere periri, quod a Scipione D Gracchus fuerit occisus. Quæ utraque particularia esse ac non universalia singularium designat interpositio personarum. Quoniam igitur ex parte pars approbatur, quasi inductionis similitudinem tenet id quod exemplum vocamus. Quod vero non plures quibus id efficiat, colligit partes, ab inductione discedit. Ita igitur duæ sunt argumentandi species principales, una quæ dicitur syllogismus, altera quæ vocatur inductio. Sub his autem velut ex his manantia enthymema atque exemplum. Quæ quidem omnia ex syllogismo ducuntur, et ex syllogismo vires accipiunt; sive enim sit enthymema, sive inductio, sive exemplum, ex syllogismo vires quam maxime fidem capit, quod in Prioribus Resolutoriis, quæ ab Aris-

tolele transtulimus, demonstratum est. Quocirca A satis est de syllogismo di-serere, quasi principali et cæteras argumentationis species continente. Res-tat nunc quid sit locus aperire. Locus namque est (ut M. Tullio placet) sedes argumenti. Cujus diffini-tionis quæ sit vis, paucis absolvam. Argumenti enim sedes partim propositio maxima intelligi potest, partim maximæ propositionis differentia. Nam cum sint aliæ propositiones quæ cum per se nota sint, tum nihil ulterius habeant quo demonstrentur, atque hæ maximæ et principales vocentur, sintque aliæ quarum fidem primæ ac maximæ suppleant propo-sitiones, necesse est ut omnium quæ dubitantur, illæ antiquissimam teneant probationem, quæ ita aliis facere fidem possunt, ut ipsis nihil notius queat in-veniri. Nam si argumentum est quod rei dubiæ facit B fidem, idque notius ac probabilius esse oportet quæ illud est quod probatur, necesse est ut argumentis omnibus illa maxima fidem tribuant, quæ ita per se nota sunt, ut aliena probatione non egeant. Sed hujusmodi propositio aliquoties quidem intra ambi-tum argumenti continetur, aliquoties vero extra posita argumenti vires supplet ac perficit. Exemplum quidem est ejus argumenti, quod maximam propo-sitionem tenet hujusmodi. Sit enim quæstio an me-lius sit regnum consulatu, ita igitur dicemus: Reg-num diuturnius est quam consulatus, cum utrumque sit bonum; at vero quod diuturnius est bonum eo quod est parvi temporis melius est; regnum igitur melius est quam consulatus. Huic igitur argumen-tationi maxima propositio, id est locus insertus est, C illa scilicet, diuturniora bona sunt melioris meriti quam ea quæ parvi sunt temporis. Hoc enim ita notum est, ut extrinsecus probatione non egeat, et ipsum aliis possit esse probatio. Atque ideo hæc propositio totam continet probationem, et cum inde nascitur argumentum, recte locus, id est argumenti sedes vocatur. Ut vero extra posita propositio maxi-ma vires afferat argumento, tale sit exemplum. Sit propositum demonstrare quoniam invidus sapiens non est. Invidus est qui alienis affligitur bonis; sapiens autem bonis non affligitur ali-enis; invidus igitur sapiens non est. In hac igitur argumentatione propositio quidem maxima non vi-detur inclusa, sed argumentationi vires ipsa maxima subministrat. Est enim huic syllogismo fides ex ea D propositione per quam cognoscimus, quorum diversa est diffinitio, ipsa quoque diversa esse. Est autem in diffinitione invidi, alienis bonis tabescere, quod quoniam non venit in sapientem, idcirco sapiens ab invido sejungitur. Est igitur uno quidem modo locus (ut dictum est) maxima et universalis, et principalis, et indemonstrabilis, atque per se nota propositio, quæ in argumentationibus, vel inter ipsas propositiones, vel extrinsecus posita, vim tamen argumentis et propositionibus subministrat. Ideo et universales et maximæ propositiones loci sunt dictæ, quoniam ipsæ sunt quæ continent cæteras propositiones, et per eas fit consequens et rata

conclusio. Ac sicut locus in se corporis continet quantitatem, ita hæ propositiones quæ sunt ma-ximæ, intra se omnem vim posteriorum atque ipsius conclusionis consequentiam tenent, et uno quidem modo locus, id est argumenti sedes dicitur maxima, principalis que propositio fidem cæteris subministrans. Alio vero modo loci vocantur maximarum differen-tiæ propositionum, quæ scilicet ab his ducuntur terminis qui in quæstione sunt constituti, de quibus deinceps disserendum est. Cum enim sint plurimæ propositiones quæ maximæ vocantur, hæque sint inter se dissimiles, quibuscumque differentiis inter se discrepant, eas omnes locos vocamus. Nam si ipsæ propositiones maximæ argumentorum loci sunt, et differentias earum argumentorum locos esse necesse est. Nam uniuscujusque substantia ex propriis differentiis constat, ut hominis ex ratio-nalitate, quæ ejus est differentia. Et hi loci qui sunt differentiæ propositio-num, ipsis propositionibus uni-versaliores existunt, velut universalior est ratio-nalitas homine. Atque ideo pauciores esse depre-henduntur hi loci qui in differentiis positi sunt, quam propositiones ipsæ quarum sunt differentiæ. Omnia enim quæ universaliora sunt, pauciora sem-per esse contingit. Et id'o facile sub scientiam cadere possunt, quorum tam multus numerus non est, ut cito a memoria discentis elabantur. Quæ vero sunt hæ differentiæ melius divisione produ-cuntur. In prædicativis autem quæstionibus unus quidem subjectus terminus dicitur, alius prædicatus. Nil quippe in prædicativis quæstionibus aliud quaeritur nisi an subjecto prædicatus inhæreat. Quod si inesse constiterit, quaeritur itane insit, ut genus, aut accidens, aut ut proprium, aut ut diffinitio. Nam si ostenditur non inesse, de quæstione nihil relinquitur. Nam quod non inest, omnino nec ut accidens, nec ut diffinitio, nec ut genus, nec ut proprium inesse potest. Quod si inesse constiterit, restat quæstio, quisnam modus sit de quatuor in-hærendi. Solum vero inesse ad accidens maxime pertinet, nam cum neque ut genus, neque ut diffi-nitio, neque ut proprium inest, sed inest tamen, ut accidens inesse necesse est. Quæ cum ita sint, eorum locorum quos in maximarum propositionum diffe-rentia constituimus faciendæ divisio est. Per singula vero quæque currentibus manifestus apparebit exemplo, quod maximæ propositiones a suis diffe-rentiis distent. Etenim quæstiones, argumenta, propositiones maximas ac principales, locos, eam-que differentias, per unumquodque dabimus exem-plum. Omnes igitur loci, id est maximarum diffe-rentiæ propositionum, aut ab his ducantur necesse est terminis qui in quæstione sunt positi, prædicato scilicet atque subjecto, aut extrinsecus assumantur, aut horum medii qui inter utroque versantur. E-rum vero locorum qui ab his ducuntur terminis de quibus in quæstione dubitatur, duplex est modus: unus quidem ab eorum substantia, alter vero ab his quæ substantiam eorum consequuntur.

Hi vero qui a substantia sunt, in sola diffinitione consistunt. Diffinitio enim substantiam monstrat, et substantiæ integra demonstratio diffinitio est. Sed id quod dicimus patefaciamus exemplis, ut omnis quæstionum, vel argumentationum, vel locorum ratio colligescat. Age enim quæritur an arbores animalia sint, fiatque hujusmodi syllogismus: animal est substantia animata sensibilis; arbor vero substantia animata sensibilis non est; arbor igitur animal non est. Hæc de genere quæstio est, utrum enim arbores sub animalium genere ponendæ sint quæritur. Locus qui in universali propositione consistit, hic est cui generis diffinitio non convenit; id ejus cujus ea diffinitio est, species non est. Loci superior differentia, qui locus nihilominus nuncupatur a diffinitione. Vides igitur ut tota dubitatio quæstionis syllogismi argumentatione tractata sit per convenientes et congruas propositiones, quæ vim suam ex prima et maxima propositione custodiunt, ex ea scilicet quæ negat esse speciem, cui non convenit generis diffinitio, atque ipsa universalis propositio a substantia tracta est unius eorum termini qui in quæstione locati sunt, ut animalis, id est, ab ejus diffinitione quæ est substantia animata sensibilis. Ita igitur in cæteris quæstionibus strictim ac breviter locorum differentiis commemoratis, oportet uniuscujusque proprietatem vigilantis animi alacritate percipere. Hujus autem loci qui a substantia ducitur duplex est modus: partim namque a diffinitione, partim a descriptione argumenta ducuntur. Differt autem diffinitio a descriptione, quod diffinitio genus ac differentias sumit, descriptio subjecti intelligentiam claudit, quibusdam vel accidentibus efficientibus unam proprietatem, vel substantialibus differentiis præter convenientes genus aggregatis. Sed hæc diffinitiones quæ ab accidentibus fiunt, tanetsi videntur nullo modo substantiam demonstrare, tamen quoniam sæpe veræ diffinitionis vice ponuntur, quæ substantiam demonstrant, illæ etiam probationes quæ a descriptione sumuntur, a substantiæ loco videntur assumi; hujus vero tale sit exemplum. Quæritur enim an albedo substantia sit, hic quæritur an albedo substantiæ veluti generi supponatur. Dicimus igitur: substantia est quæ omnibus accidentibus posita esse subjectum; albedo autem nullis accidentibus subjacet; albedo igitur substantia non est. Locus, id est, maxima propositio eadem quæ superius. Cujus enim diffinitio vel descriptio ei quod dicitur species esse non convenit, id ejus quod species esse perhibetur genus non est. Descriptio vero substantiæ albedini non convenit, albedo igitur substantia non est. Loci differentia superior a descriptione, quam dudum locavimus in ratione substantiæ. Sunt etiam diffinitiones quæ non a rei substantia, sed a nominis significatione ducuntur, atque ita rei de qua quæritur applicantur: ut si quæritur utrum philosophiæ studendum sit, erit argumentatio talis: Philosophia amor sapientiæ est, huic studendum vero dubitat studendum igitur est philosophiæ; hic

enim non diffinitio rei, sed nominis interpretatio argumentum dedit, quo Tullius etiam in Hortensio in ejusdem philosophiæ usus est defensione, et vocatur græce quidem *ὀνομαστικός ὄρος*, latine autem nominis interpretatio. Ac de his quidem argumentis quæ ex substantia terminorum in quæstione positurum assumuntur, claris (ut arbitrator) patefecimus exemplis. Nunc de his dicendum est qui terminorum substantiam consequuntur. Horum multifaria est diversio, plura sunt enim quæ substantiis singulis adhærescunt. Ab his igitur quæ cujuslibet substantiam comitantur argumenta duci solent, aut ex toto, aut ex partibus, aut ex causis vel efficientibus, vel materia, vel naturali forma, vel fine, et est efficiens quædam causæ quæ movet atque operatur, ut aliquid explicetur. Materia vero ex qua fit aliquid, vel in qua fit. Finis propter quod fit. Sunt etiam inter eos locos qui ex his sumuntur quæ substantiam consequuntur, aut ab effectibus, aut a corruptionibus, aut ab usibus, aut præter hos omnes a communiter accidentibus. Quæ cum ita sint, eum prius locum qui a toto fit inspicimus. Totum duobus modis dici solet, aut ut genus, aut ut id quod integrum ex pluribus partibus constat. Et illud quidem quod ut genus totum est, hoc modo sæpe quæstionibus argumenta suppeditat, ut si sit quæstio an justitia utilis sit, fit syllogismus: omnis virtus utilis est, justitia virtus est, justitia igitur utilis est. Hic est quæstio de accidenti, id est an accidat justitiæ utilitas. Locus est is qui in maxima propositione consistit: quæ generi adsunt speciei adsunt. Hujus superior locus est a toto, id est a genere, virtus scilicet, quæ justitiæ genus est. Rursus sit quæstio an humanæ res Providentiæ regantur, dicemus: si mundus Providentiæ regitur, homines autem partes mundi sunt, humanæ igitur res Providentiæ reguntur. Quæstio de accidenti locus: quod toti convenit, id congruit et parti. Supremus locus a toto, id est ab integro quod partibus constat: id vero mundus est, qui hominibus totum est. A partibus etiam duobus modis argumenta nascuntur, aut enim a generis partibus quæ sunt species, aut ab integri, id est totius quæ partes tantum proprio vocabulo nuncupantur, et de his quidem partibus quæ species sunt hoc modo sit quæstio, an virtus mentis bene constitutæ sit habitus. Quæstio est de diffinitione, id est an habitus mentis bene constitutæ sit virtutis diffinitio. Faciemus itaque a speciebus argumentationem sic: Si justitia, fortitudo, modestia, et prudentia virtutis species sunt. Item ab his partibus quæ integri partes esse dicuntur; sit quæstio an sit utilis medicina, hæc in accidentis dubitatione constituta est dicemus: si depelli morbos salutem-

que servari mederique vulneribus utile est, utilis medicina est; at depelli morbos, servari salutem, mederique vulneribus utile est, utilis igitur medicina est. Sæpe autem et una quælibet pars valet, ut argumentationis firmitas constet, hoc modo, ut si de aliquo dubitetur an sit liber factus; si eum vel censu, vel testamento, vel vindicta manumissum esse monstramus, liber factus ostensus est, atque hæc partes erant dandæ libertatis. Ut rursus si dubitetur an sit domus, quod eminus prospicitur, dicemus quoniam non est: nam vel tectum, vel parietes, vel fundamenta ei desunt; ab una rursus parte factum est argumentum. Licet autem non solum in substantiis, verum etiam in modo, in temporibus, in quantitativibus, in loco, totum partesque respicere. Id enim quod dicimus, semper in tempore totum est. Id quod dicimus, aliquando in tempore pars est. Rursus si simpliciter aliquid proponamus, in modo totum est; si cum adjectione, aliqua pars fit in modo. Item si omnia dicamus in quantitate, totum dicimus. Si aliquid a quantitate excerpimus, quantitatis ponimus partem. Eodem modo et in loco quod ubique est, notum est quod alicubi, pars. Horum autem omnium hæc communiter debentur exempla, a toto ad partem secundum tempus: si Deus semper est, et nunc est, a parte ad totum secundum modum; si anima aliquo modo movetur, et simpliciter movetur, movetur autem cum irascitur, universaliter igitur et simpliciter movetur. Rursum a toto ad partes in quantitate: si verus est Apollo in omnibus vates, verum erit Pyrrhum Romanos superare. Rursus in loco: si Deus ubique est, et hic igitur est. Sequitur locus qui nuncupatur a causis. Sunt vero plures causæ quæ vel principium motus præstant atque efficiunt, vel specierum formas subjectæ suscipiunt, vel propter eas aliquid fit, vel quæ cujuslibet forma est. Argumentum igitur ab efficiente causa, ut si quis justitiam naturalem velit ostendere, dicat: congregatio hominum naturalis est, justitia vero congregatio hominum fecit, justitia igitur naturalis est. Quæstio de accidente, maxima propositio: quorum efficientes causæ sunt naturales, ipsa quoque sunt naturalia. Locus ab efficientibus causis: quod enim uniuscujusque causa est, id eam rem efficit cujus est causa. Rursus si quis Mauros arma non habere contendat, dicet idcirco eos armis minime uti, quod his ferrum desit. Maxima propositio, ubi materia deest, et quod ex materia efficitur, desit. Locus a materia: utrumque vero, id est ab efficientibus atque materia, uno nomine a causa nuncupatur. Æque enim id quod efficit, atque id quod operantis actum suscipit, ejus rei quæ efficitur causæ sunt. Rursus a fine, sit propositum sic, an justitia bona sit, fiat argumentatio talis: si beatum esse bonum est, et justitia bona est, hic enim est justitiæ finis, ut si quis secundum justitiam vivat, ad beatitudinem perducatur. Maxima propositio: cujus finis bonus est, ipsum quoque bonum est. Locus a fine: ab eo quoque quod cujuslibet forma est, ita non potuisse volare Dedalum, quo-

am nullas naturali forma pennas habuisset. Maxima propositio: tantum quæque possæ quantum forma naturalis sua permittit. Locus a forma: ab effectibus vero et corruptionibus et usibus hoc modo; nam si bona est domus, et constructio domus bona est, et econtrario, si bona est constructio domus, bona est domus. Rursus si destructio domus mala est, bona est domus, et si bona est domus, mala est destructio domus. Et si bonum equitare est, bonus est equus, et si bonus est equus, bonum est equitare. Est autem primum quidem exemplum a generationibus, quod idem ab effectibus vocari potest; secundum a corruptionibus; tertium ab usibus: omnium autem maxima propositio: cujus effectio bona est, ipsum quoque bonum est, et econverso; cujus corruptio mala est, ipsum quoque bonum est, et econverso; et cujus usus bonus est, ipsum quoque bonum est, et econverso. A communiter accidentibus argumenta sunt quoties ea sumuntur accidentia, quæ relinquere subjectum vel non possunt vel non solent, ut si quis hoc modo dicat: Sapientem non pœnitebit, pœnitentia enim malum factum comitatur. Quod quia in sapiente non convenit, ne pœnitentia quidem. Quæstio de accidente. Maxima propositio: Cui non inest aliquid ei, nec illud quod ejus est consequens inesse potest; locus a communiter accidentibus. Expeditis igitur locis his qui ab ipsis terminis in quæstione positus assumuntur, nunc de his dicendum est qui, licet extrinsecus positi, argumenta tamen quæstionibus subministrant. Hi vero sunt vel ex rei judicio, vel ex similibus, vel a majore, vel a minore, vel a proportionem, vel ex oppositis, vel ex transpositionem. Et ille quidem locus qui rei judicium tenet, est hujusmodi: ut si dicamus id esse quod vel omnes judicant vel plures. Et hi vel sapientes, vel secundum unanquamque artem penitus eruditi. Hujus exemplum est, cœlum esse volubile, quod ita sapientes atque astrologi doctissimi judicaverunt. Quæstio de accidente. Maxima propositio: quod omnibus vel pluribus vel sapientibus hominibus videtur, ei contradici non oportere. Locus a rei judicio. A similibus vero hoc modo: si dubitetur an hominis proprium sit bipedem esse, dicemus: similiter inest equo quadrupes, ut homini bipes; non est autem equo quadrupes proprium; non est igitur homini bipes proprium. Quæstio de proprio. Maxima propositio: si quod similiter inest, non est proprium, nec id de quo quæritur esse proprium potest. Locus a similibus. Hic vero in gemina dividitur, hæc enim similitudo aut in qualitate consistit, aut in quantitate; sed in quantitate paritas, id est æqualitas nuncupatur, in qualitate similitudo. Rursus ab eo quod est magis: si quæretur an sit animalis diffinitio, quod ex se moveri possit, dicemus sic: magis oportet animalis diffinitionem esse quod naturaliter vivat quam quod ex se moveri possit; non est autem hæc diffinitio animalis quod naturaliter vivat; nec ea quidem igitur quæ minus videtur esse, quod ex se moveri possit, animalis diffinitio putanda

est. Quæstio de diffinitione. Maxima propositio : si id quod magis videtur inesse non inest, nec id quod minus videbitur inesse inerit. Locus ab eo quod magis est. A minoribus vero converso modo. Nam si est hominis diffinitio, animal gressibile bipes, cum id minus videatur esse diffinitio hominis, quam animal rationale mortale, sitque diffinitio hominis ea quæ dicit alias gressibile bipes, erit diffinitio hominis animal rationale mortale. Quæstio de diffinitione. Maxima propositio : si id quod minus videtur inesse inest, id quod magis videbitur inesse, inerit. Multæ autem sunt diversitates locorum ab eo quod est magis et minus argumenta ministrantium, quos in expositione Topicorum Aristotelis diligentius persecuti sumus. Item a proportione, ut si quærat an sorte sint eligendi in civitatibus magistratus, dicamus minime. Quia ne in navibus quidem gubernator sorte prædicatur, est enim proportio. Nam ut sese gubernator habet ad navim, ita magistratus ad civitatem. Illic autem locus distat ab eo qui a similibus ducitur. Ibi enim una res unicuique alii comparatur. In proportione vero non est similitudo rerum, sed quædam habitudinis comparatio. Quæstio de accidente. Maxima propositio : quod in unaquaque re evenit, id in ejus proportionali evenire necesse est. Locus a proportione. Ex oppositis vero multiplex est locus. Quatuor enim sibi met opponuntur modis, aut enim ut contraria adverso sese loco constituta respiciunt, aut ut privatio et habitus, aut ut relatio, aut ut affirmatio et negatio. Quorum discretionones in eo libro qui de Decem Prædicamentis scriptus est, commemoratæ sunt, ab his hoc modo argumenta nascuntur. A contrariis, si quærat an sit virtutis proprium laudari, dicam minime, quia nec vitii quidem vituperari. Quæstio de proprio. Maxima propositio : contraria contrariis conveniunt. Locus ab oppositis, id est ex contrario. Rursus in quæstione sit positum, an proprium sit oculos habentium videre. Dicam non, eos namque qui vident, alios etiam cæcos esse contingit. Nam in quibus est habitus, in eisdem etiam poterit esse privatio, et quod est proprium non potest a subjecto discedere. Et quoniam veniente cæcitate visus abscedit, non esse proprium habentium oculos videre convincitur. Quæstio de proprio. Maxima propositio : ubi privatio abesse potest, habitus proprium non est. Locus ab oppositis secundum habitum et privationem. Rursus sit in quæstione propositum, an patris sit proprium procreatorem esse. Dicam recte videri, quia filii est proprium procreatum esse : ut enim sese habet pater ad filium, ita procreator ad procreatum. Quæstio de proprio. Maxima propositio : oppositorum ad se relatorum propria, et ipsa ad se referuntur. Locus a relativis oppositis. Item sit in quæstione propositum an sit animalis proprium moveri. Negetur, quia nec inanimati quidem est proprium non moveri. Quæstio de proprio. Maxima propositio : oppositorum opposita propria esse oportere. Locus ab oppositis secundum affirmationem et negationem. Moveri enim

et non moveri secundum affirmationem et negationem sibi met opponuntur. Ex transumptione hoc modo fit, cum ex his terminis in quibus quæstio constituta est, ad aliud quiddam notius dubitatio transfertur, et ex ejus probatione ea quæ in quæstione posita sunt confirmantur, ut Socrates cum quid posset in uno quoque justitia quæreret, omnem tractatum ad reipublicæ transtulit magnitudinem, atque ex eo quod illic efficeret, in singulis etiam valere confirmavit. Qui locus a toto forsitan esse videbitur. Sed quoniam non inhæret his de quibus proponitur terminis, sed extra posita res hoc tantum quia notior videtur, assumitur, idcirco ex transumptione locus hic convenienti vocabulo nuncupatus est. Fit vero hæc transumptio et in nomine quoties ab obscuro vocabulo ad notius argumentatio transfertur, hoc modo, ut si quærat an philosophus invidet, sitque incognitum quid philosophi significet nomen. Dicemus ad vocabulum, transferentes notius non invidere, quia sapiens sit. Notius vero est sapientia vocabulum quam philosophi. Ac de his quidem locis qui extrinsecus assumuntur, liquide dictum est, nunc de mediis disputabitur. Medii autem loci sumuntur vel ex casu, vel ex conjugatis, vel ex divisione nascentes. Casus est alicujus nominis principalis inflexio in adverbium, ut a justitia inflectitur juste. Casus igitur est a justitia id quod dicimus juste. Conjugata vero dicuntur quæ ab eodem diverso modo deducta fluxerunt, ut a justitia justum, justus. Hæc igitur inter se et cum ipsa justitia conjugata dicuntur, ex quibus omnibus in promptu sunt argumenta. Nam si id quod juste est bonum est, et quod justum est bonum est, et si qui justus est bonus est, et justitia bona est. Hæc igitur secundum proprii nominis similitudinem consequuntur. Medii vero loci appellantur, quoniam si de justitia quæritur, et a casu vel a conjugatis argumenta ducuntur, neque ab ipsa substantia proprie neque conjuncte, neque ab iis quæ sunt extrinsecus posita videntur trahi, sed ex ipsorum casibus, id est quadam ex ipsis levi mutatione deductis. Jure igitur hi loci medii inter eos qui ab ipsis et eos qui sunt extrinsecus collocantur. Restat locus a divisione qui tractatur hoc modo : Omnis divisio vel negatione fit, vel partitione. Negatione fit ut si quis ita pronuntiet : omne animal aut habet pedes aut non habet. Partitione vero velut si quis dividat : omnis homo aut est sanus, aut æger. Fit autem universa divisio vel generis in species, vel totius in partes, vel vocis in proprias significationes, vel accidentis in subjecta, vel subjecti in accidentia, vel accidentis in accidentia. Quorum omnium rationes in eo libro diligentius explicui quem de divisione composui. Atque idcirco inde ad horum omnium cognitionem congrua petantur exempla. Fiunt autem argumentationes per divisionem, tum ea segregatione quæ per negationem fit, tum ea quæ per partitionem. Sed qui his divisionibus utuntur, aut directa ratiocinatione contendunt, aut in aliquod impossibile atque inconveniens ducunt, atque ita id quod

reliquerant, rursus assumunt. Quæ facilius quisque cognoscet, si prioribus analyticis operam dederit. Horum tamen talia in præsens præstabunt exempla notitiam. Sit in quæstione propositum an ulla sit origo temporis. Quod qui negare volet, id nimirum ratiocinatione firmabit nullo modo esse ortum, idque directa ratiocinatione monstrabit hoc modo: Tempus aut originem habet, aut non. Sed quoniam mundus æternus est (id enim paulisper argumenti gratia concedatur), mundus vero sine tempore esse non potuit, tempus quoque æternum est. Sed quod æternum est caret origine, tempus igitur originem non habet. At si per impossibilitatem idem desideretur ostendi, dicetur hoc modo: Tempus aut originem habet, aut non. Sed si tempus habet originem, non fuit semper. Tempus autem habet originem, fuit igitur quando non fuit tempus. Sed fuisse temporis est significatio, fuit igitur tempus quando non fuit tempus, quod fieri non potest. Non est igitur ullum principium temporis. Posito namque ut ab ullo principium cœperit, inconueniens quoddam atque impossibile contingit, fuisse tempus quando non fuerit tempus. Reditur itaque ad alteram partem, quod origine careat. Sed hæc, quæ ex negatione divisio est, cum per ea quælibet argumenta sumuntur, fieri nequit ut utrumque sit, quod affirmatione et negatione dividitur. Itaque sublato uno alterum manet, posito altero reliquum tollitur, vocaturque hic a divisione locus medius inter eos qui ab ipso duci solent, atque eos qui extrinsecus assumuntur. Cum enim quærat an ulla sit origo temporis, sumitur quidem esse originem, et ex ea per propriam consequentiam de re ipsa quæ quæritur fit impossibilitatis et mendacii syllogismus. Quo concluso reditur ad prius quod verum esse necesse est. Siquidem id quod ei oppositum est ad impossibile aliquod inconueniensque producitur. Itaque quoniam ex ipsa re, de qua quæritur, fieri syllogismus solet, quasi ab ipsis locus est deductus, quoniam vero non in eo permanet, sed ad oppositum redit, quasi extrinsecus sumitur. Idcirco hic a divisione locus inter utrumque medius collocatur. At vero qui ex partitione sumuntur duplici sunt modo: aliquoties enim quæ dividuntur simul esse possunt, ut si vocem in significationes dividamus, omnes simul esse possunt, veluti cum dicimus amplector aut actionem significat, aut passionem, utrumque simul significare potest. Aliquoties veluti negationis modo quæ dividuntur simul esse non possunt, ut aut sanus est aut æger. Fit autem ratiocinatio in priore quidem modo divisionis, tum quia omnibus adest quod quæritur vel non adest, tum vero idcirco alicui adesse vel non adesse quod aliis adsit aut minime. Nec in his explicandis diutius laborabimus, si priores resolutorii vel Topica Aristotelis diligentis animum lectoris instruxerint. Nam si quærat utrum canis substantia sit, atque hanc divisionem faciat collocatur: Canis vel latrabilis animalis, vel marinæ belluæ, vel cælestis sideris nomen est, demonstretque per singula et canem latrabilem substantiam

esse, marinam quoque belluam et sidus substantiam posse supponi, monstravit canem esse substantiam. Atque hic quidem ex ipsis in quæstione propositis, videbitur argumenta traxisse. At in talibus syllogismis: aut sanus est, aut æger; sed sanus est, non igitur est æger; sed sanus non est, æger igitur est. Vel ita, sed æger est, sanus igitur non est; vel ita, sed æger non est, sanus igitur est, ab his quæ sunt extrinsecus sumptis est syllogismus, id est ab oppositis. Idcirco totus hic a divisione locus inter utroque medius esse perhibetur, qui si in negatione sit constitutus, aliquo modo quidem ex ipsis sumitur aliquo modo vero ab exterioribus venit. Si vero a partitione ducantur argumenta, nunc quidem ab ipsis, nunc vero ab exterioribus copiam præstant. Et Græci quidem Themistii diligentissimi scriptoris ac lucidi, et omnia ad facilitatem intelligentiæ revocantis talis locorum videtur esse partitio. Quæ cum ita sint, breviter mihi locorum divisio commemoranda est, ut nihil præter eam monstretur esse relictum, quod non intra eam probetur inclusum. De quo enim in qualibet quæstione dubitatur, id ita firmabitur argumentis, ut ea vel ex ipsis sumantur quæ in quæstione sunt constituta, vel extrinsecus ducantur, vel quasi in confinio horum posita vestigentur. Ac præter hanc quidem diffinitionem nihil extra inveniri potest. Sed si ab ipsis sumitur argumentum, aut ab ipsorum necesse est substantia sumatur, aut ab his quæ eam consequuntur, aut ab iis quæ inseparabiliter accidunt, vel his adhærent, et ab eorum substantia separari se jungique vel non possunt, vel non solent. Quæcunque vero ab eorum substantia ducuntur, ea aut in descriptione, aut in diffinitione sunt, et præter hæc a nominis interpretatione. Quæ vero ea velut substantiam continentia consequuntur, talia sunt, ut vel generis, vel differentiæ, vel integri, vel specterum, vel partium loco circa ea quæ inquirentur assistant. Item vel causæ, vel efficientes, vel materiæ, vel formæ, vel finis, vel effectus, vel corruptiones, vel usus, vel quantitates, vel tempus, vel modi. Quod vero proprie inseparabile vel adhærens accidens nuncupatur, id in communiter accidentibus numerabitur. Et præter hæc quidem aliud quod cuique inesse possit inveniri non potest. Quibus ita positis inspiciamus nunc eos locos quos dudum extrinsecus pronuntiabamus assumi. Ea enim quæ extrinsecus assumuntur, non sunt ita separata atque disjuncta, ut non aliquo modo quasi e regione quadam ea quæ quærentur aspiciant. Nam et similitudines et opposita ad ea sine dubio referuntur quibus similia vel opposita sunt, licet jure atque ordine videantur extrinsecus collocata. Sunt autem hæc, similitudo, oppositio, majus, minus, rei iudicium. In similitudine enim tum rei similitudo, tum proportionis ratio contipetur. Omnia enim similitudinem tenent. Opposita vero in contrariis, in privationibus, in relationibus, in negationibus constant. Comparatio vero majoris ad minus quædam similitum dissimilitudo est. Rerum enim per se similitum discretio majus ac

minus facit. Quod enim omni qualitate omnique ratione disjunctum est, id nullo modo poterit comparari. Ex rei vero iudicio quæ sunt argumenta quasi testimonium præbent et sunt inartificiales loci, atque omnino disjuncti, nec rem potius quam iudicium opinionemque sectantes. Transsumptionis vero locus nunc quidem in æqualitate, nunc vero in majoris minorisve comparatione consistit. Aut enim ad id quod est simile, aut ad id quod est majus aut minus, fit argumentorum rationumque transsumptio. Hi vero loci quos mistos esse prædiximus, aut ex casibus, aut ex conjugatis, aut ex divisione nascuntur. In quibus omnibus consequentia et repugnantia custoditur. Sed ea quidem quæ ex diffinitione, vel genere, vel differentia, vel causis argumenta ducuntur, demonstrativis maxime syllogismis vires atque ordinem subministrant, reliqua verisimilibus ac dialecticis. Atque hi loci qui maxime in eorum substantia sunt de quibus in

A quæstione dubitatur, ad prædicativos ac simplices, reliqui vero ad hypotheticos et conditionales respiciunt syllogismos. Expeditis igitur locis et diligenter tam diffinitione quam exemplorum luce patefactis, dicendum videtur quomodo hi loci maximarum sint differentiarum propositionum idque brevi, neque enim longa disputatione res eget. Omnes enim maximæ propositiones vel diffinitionem continent, vel descriptionem, vel nominis interpretationem, vel totum, vel partes, vel genus, vel species, vel cætera quibus differunt inter se maximæ propositiones. Nam in eo quod sunt maximæ non differunt, sed in eo quod hæc a diffinitione quidem, illa vero a genere, aliæ veniunt ab aliis locis, et his jure differre, hique earum differentiarum dicuntur. Sed quoniam divisio Themistii patefacta est, nunc ad M. Tullii divisionem transeamus.

LIBER TERTIUS.

Quod locorum differentias multipliciter varieque tractamus, nihil mirum diligentibus ingenii videri debet, cum manifestum sit, unamquamque rem multis sæpe differentiis, atque in varias divisionis figuras posse parti. Nam quia singulas res non una, sed plures sæpe differentiarum comprehendunt, necesse est, ut secundum differentiarum varietatem fiat diversitas etiam divisionum, ut et numeri nunc eas colligimus differentias, quod alii pares, alii impares, nunc vero quod alii primi atque incompositi, alii secundi atque compositi. Triangulorum etiam multis modis fieri partitionem geometricæ disciplinæ tenor ostendit. Id tamen in omnibus pervidendum est, ut nihil extra in qualibet divisionis forma relinquantur, nihil ultra superfluum ac præterquam necesse est, aggregetur; quare quid mirum videri debet, si cum antea secundum Themistium locorum differentias dederimus, nunc diversas secundum M. Tullium depromamus? Cujus proposita breviter partitione, atque exemplis convenientibus expedita, tum demum quo differat, vel quo congruat superius digestæ divisioni, quo etiam altera claudat alteram commemorabo. Nam cum M. Tullius omnem logicam facultatem, quam rationem diligentem disserendi dixit, duas habere partes proposuerit, unam inveniendi, alteram judicandi; cumque locos diffinierit esse argumenti sedes a quibus scilicet argumenta promuntur, argumentum etiam rationem quæ rei dubiæ faciat fidem, divisionem locorum omnium hoc modo fecit. Ex his, inquit, locis, in quibus argumenta inclusa sunt, alii in ipso hærent de quo agitur, alii assumuntur extrinsecus. Duas igitur locorum species fecit, alios enim in ipsis quæstionum terminis hærare proposuit, alios extrinsecus assumi. Atque eos quidem qui in ipsis hærent de quibus queritur, tali divisione partitur. In ipso, inquit, tum ex toto, tum ex partibus ejus, tum ex nota, tum ex his rebus quæ quodammodo affectæ sunt ad id de quo queritur. Extrinsecus au-

tem ea dicuntur quæ absunt longeque disjuncta sunt. Post hæc eum locum qui ab effectis ducitur, in convenientia membra partitus est, hoc modo: alia enim, inquit, sunt conjugata, alia ex genere, alia ex forma, alia ex similitudine, alia ex differentia, alia ex contrario, alia ex conjunctis, alia ex antecedentibus, alia ex consequentibus, alia ex repugnantibus, alia ex causis, alia ex effectis, alia ex comparatione majorum aut minorum aut parium. Quorum quidem omnium et natura breviter attingenda est, et exempla ponenda. Eorum igitur locorum qui in ipso de quo agitur hærent, primum esse dixit a toto. Totum autem uniuscujusque rei in diffinitione constat. Omnis enim diffinitio rei quam diffinit adæquatur; quod si una quæque res tota est (nihil enim integrum esse nisi totum potest), diffinitione quoque totum esse necesse est, id est, quæ totam rei quam diffinit substantiam claudat. Diffinitio vero est oratio quæ uniuscujusque rei quidem esse designat. Ab hac ita ducitur argumentum ut sit quæstio, an arbores quoque sint animalia. Dicam: Animal est substantia animata sensibilis; arbor non est substantia animata sensibilis; concludam: Non sunt igitur arbores animalia. Quæstio de genere. Maxima propositio: Unde diffinitio abest, inde illud quoque abesse quod diffinitur. Locus a diffinitione. Partes vero sunt, quarum conventu efficitur totum. Partes etiam vocantur quæ dividunt totum, hæc autem species vel formæ nuncupari solent. A quibus hoc modo sumitur argumentum. Ab his quidem partibus, quarum conjunctione componitur totum hoc modo, ut si sit dubitatio an sit anima corporea, partiemur animam velut his tribus partibus, quod vel vegetabilem, vel sensibilem, vel intelligibilem præstet, at ipsum neque vegetare, neque sentire, neque intelligere corporale est. Cumque nulla sit pars animæ corporalis, omnino anima corporalis non esse monstrata est. Quæstio de genere, id est, an anima cor-

pori subjiciatur ut generi, argumentum a partibus. **A** Maxima propositio : A quibus partes absunt, totum quoque abesse. Locus a partibus totum conjungentibus. Item ab his partibus quæ totum dividunt hoc modo : sit in quæstione an anima secundum locum moveatur. Dicam motus secundum locum tres species sunt, clementum, diminutio, permutatio; anima vero neque crescit, neque minuitur, neque ab alio loco ad alium transit, non igitur movetur. Quæstio de accidente. Maxima propositio, eadem quæ superius, locus a partibus totum dividendibus. **A** nota argumentum est, quoties ab interpretatione nominis rei dubiæ fides quæritur, hoc modo, ut si dubitetur an philosophia sit bonum. Dicemus, philosophia est amor sapientiæ, at id bonum est, philosophia igitur bonum est. Hic igitur rem non diffinivimus, sed nomen diffinitione prodidimus. Quæstio de genere. Maxima propositio : Nominis interpretatione rem declarari. Locus a notatione. Conjugata sunt quæ ab eodem nomine flectuntur, ut a justitia, justum, juste. Ab his ita capitur argumentum, ut si quærat an ridere gaudere sit. Dicemus, Si risus gaudium est, et ridere gaudere est. Quæstio de accidente. Maxima propositio : Conjugatorum eandem esse naturam. Locus a conjugatis. Genus est quod de pluribus specie differentibus in eo quod quid prædicatur. Ab hoc ita ducitur argumentum, ut si quærat utrum anima numerus sit seipsum movens, ut Xenocrati placuit. Dicemus, Anima substantia est, numerus vero substantia non est, igitur anima numerus non est. Quæstio de diffinitione, locus a genere. Maxima propositio : Quorum diversa sunt genera, ipsa quoque esse diversa. Forma est quod de pluribus numero differentibus in eo quod quid sit prædicatur. Ab hac fit argumentum hoc modo, ut si quærat an color in subjecto sit, id approbavimus eo, quoniam album vel nigrum in subjecto sunt, a specie scilicet ad genus deducentes. Quæstio de genere. Nam in subjecto esse vel non esse, accidens vel substantiam significat, quæ sunt prima rerum genera. Maxima propositio : In formis spectari generum proprietates. Locus a forma. Similitudo est eadem rerum differentium qualitas. Ab hac ita fieri argumentum judicatur, ut si quærat sorte an electione rectores civitatibus dandi sunt, negetur quoniam ne in navi quidem sorte, sed electione peritus rector eligitur. Similis est navis quidem civitati, gubernator autem magistratui. Quæstio de accidente, locus a simili. Maxima propositio : De similibus idem est judicium. Item a differentia, ut si quærat an idem sit rex quod tyrannus. Dicemus minime, nam in rege, pietas, justitia, mansuetudo; in tyranno cuncta diversa sunt. Quæstio de diffinitione, locus a differentia. Maxima propositio : Differentium rerum non idem esse judicium. Contraria vero quæ Cicero appellat, quatuor modis dividuntur : aut enim adversa sunt, ut album, nigrum; aut privantia, ut justitia, injustitia; aut relativa, ut dominus, servus; aut negativa, ut vivere,

non vivere. Ab his omnibus ita argumenta ducuntur. Ab adversis : si bona est sanitas, mala est ægritudo; a privantibus : si injustitiam fugimus, justitiam sequamur; a relativis : quisquis pater esse vult, habeat filium; a negantibus : non me accusas fecisse quod me non fecisse defendis. Quæstiones de accidentibus. Maxima propositio : In adversis, privantibus et negantibus contraria sibi convenire non posse, in relativis autem absque se relativa esse non posse. Locus a contrariis, quæ melius opposita vocarentur. Adjuncta sunt quæ finitimum tenent locum, ita ut temporibus quoque, tum antecedant, ut amorem congressio; tum rei cui adjuncta sunt hæreant, ut ambulationi pedum strepitus; tum consequantur, ut atrox facinus mentis trepidatio. Neque hæc necessaria sunt, sed frequenter eveniunt. Nam neque qui congressus est, modis omnibus amavit, et qui congressus non est, uno semel aspectu in amorem incidit; et ambulante aliquo potest non esse strepitus pedum, et non ambulante pedes strepere, si uno eodemque loco consistens pedes moveat; et trepidare quis, cum nihil atrox fecerit, et non trepidare qui fecerit : ab his ducetur argumentum, vel cum amare aliquem suscipiamur, quia fuerit ante congressus, vel ambulasse aliquem in locum, cum pedum strepitus fuerit auditus, vel atrox facinus commisisse, quem trepidare videamus, atque in his quæstiones de accidentibus, locus ab adjunctis. Maxima propositio : Ex adjunctis adjuncta perpendi. Antecedentia vero sunt, quibus positus statim necesse est aliud consequatur, velut cum dicimus si homo est, animal est. Neque in his temporibus ratio, nec rerum necessitas varia est, sed statim ut dictum fuerit id quod antecedit, id comitatur quod subsequens est. Hic vero locus totus in conditione est constitutus. Posita enim conditione si sit antecedens, esse necesse est quod consequitur, hoc modo : Si peperit, cum viro concubuit, antecedens est peperisse, cum viro concubuisse consequens : nam neque illud quæritur quid prius tempore sit, quid posterius; et sæpe ista ita variantur, ut id quod posterius est tempore, antecedens esse videatur in propositione, ut peperisse posterius est quam concubuisse. Tamen si peperit, modis omnibus cum viro concubuit, et hoc præcedente et prius posito, necesse est illud intelligatur. Aliquoties vero simul sunt, ut : si sol ortus est, dies est; aliquoties prius est quod præcedit, posterius quod consequitur, ut : si arrogans est, odiosus est, ex arrogantia enim quisque fit odiosus. Ex antecedenti igitur sumitur argumentum : si peperit, cum viro concubuit; sumo quod antecedit, at peperit; concludo quod sequitur, cum viro igitur concubuit. A consequentibus ita sumo quod sequitur, at non concubuit cum viro, concludo quod antecedit, non igitur peperit. Quæstio est de accidente, locus ab antecedentibus et consequentibus. Maximæ propositiones : Posito antecedenti comitari quod subsequitur, perempto consequenti perimi quod antecedit. Repugnantia vero sunt contrariorum con-

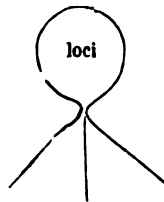
requentia, ut vigilare, dormire, contraria sunt, stertere dormientibus adjunctum est. Stertere igitur ac vigilare repugnantia sunt, ab his ita fit argumentum: Tunc eum dicas vigilare, qui stertat? Quæstio de accidente, argumentum a repugnantibus. Maxima propositio: Repugnantia sibi convenire non posse. Causa est efficiens, quæ quamlibet rem præcedens efficit, non semper tempore, sed proprietate naturæ, ut sol diem. Ab hac ita sumitur argumentum: Cur esse dubites diem, cum solem in cælo esse conspicias? Quæstio de accidente: nam diem esse accidit aeri, id est esse propter solem lucidum; argumentum: ab efficientibus causis. Maxima propositio: Ubi causa est, inde effectum abesse non posse. Effectum est quod efficit causa. Ab hoc ita sumitur argumentum: An tu dubites amasse, quam rapuit? Quæstio de accidente, argumentum ab effectis. Maxima propositio: Ubi effectus est, causam abesse non posse, veluti non absuit amor qui fuit causa, cur rapuerit, quod est effectus. Comparatio vero majoris est, quoties id quod minus est majori comparatur. Ab hoc loco ita sumitur argumentum: Si is qui patriam bello persecutus est tandem veniam meruit a civibus, cur non is quoque mereatur qui ob seditionem motam actus est in exilium? Quæstio de accidente, argumentum a comparatione majoris. Maxima propositio: Quod in re majore valet, valet in minore. Minoris est comparatio, quoties major res confertur minori; atque ex ea capitur argumentum hoc modo: Si Caium Gracchum mediocriter labefactantem statum reipublicæ Scipio privatus interfecit, cur non Catilinam orbem terræ cæde atque incendio vastare cupientem consules persequantur? Quæstio de accidente, argumentum a comparatione minoris. Maxima propositio: Quod in re minore valet, valet in majore. Paria sunt quæ ejusdem quantitatis sunt, et semper paritas similitudo est quantitatis. Ab hac ita fit argumentum: Si Demosthenem quis laudare desiderat, cur vituperet Tullium? Quæstio de accidente, argumentum a comparatione parium. Maxima propositio: Parium idem esse iudicium. Restat is locus quem extrinsecus dixit assumi, hic iudicio nititur et auctoritate, et totus probabilis est, nihil continens necessarium. Probabile autem est quod videtur vel omnibus, vel pluribus, vel doctis et sapientibus, et inter hos claris atque præstantibus, vel his qui secundum unamquamque artem peritiam consecuti sunt, ut medico in medicina, geometræ in geometria. Ab hoc loco tale est argumentum, veluti si dicam: Difficile est cum Carthaginensibus bellum gerere, quoniam id P. Scipio Cornelius Africanus dixit, qui sæpe fuerat expertus. Ille vero locus extrinsecus dicitur constitutus, quoniam non de his qui prædicati vel subjecti sunt termini sumitur, sed ab extrinsecus posito iudicio venit; hic etiam inartificialis et artis expertus vocatur, quoniam non sibi hinc ipse conficit argumentum orator, sed peractis positisque utitur testimoniis. Expeditis igitur M. Tullii differentiis quibus ipse a se

A maximas propositiones, quas locos esse diximus, separavit, pertractanda breviter mihi videtur superius digesta partitio, ut ea quæ similia videntur a semet ipsis ratione congrua segregentur. Similis enim videtur locus a toto ei qui est a nota, uterque enim in diffinitione est constitutus. Nam interpretatio nominis quædam ipsius nominis diffinitio est. Sed illa eorum maxima est differentia, quia locus a toto rem diffinit; a nota vero rem non diffinit, sed nomen interpretatur. Diversa vero sunt res ac nomen. Hoc enim significat, illa significatur. Item locus a partium enumeratione consimilis videtur esse ei qui est a forma. Nam et forma pars est, et qui genus dividit enumerat partes, neque aliter fieri ex forma argumentum potest nisi dividatur a genere; sumi enim omnino forma non potest, nisi per divisionem. Sed hic quoque multa est differentia: nam partium enumeratio totas necesse est ut dividat partes, easque universas ad fidem argumentationis assumat, sive illæ partes, sive illæ sint species, ut genus quidem speciebus, totum vero partibus approbetur. In forma vero sufficit ad demonstrandum quod de genere dicitur una quælibet. Item locus a contrario et repugnantibus videtur esse consimilis, sed habet differentiam, quia contraria primis sibi met frontibus opponuntur. Repugnantia vero per conjunctionem contrariorum sibi probantur adversa, ut dormire ac vigilare statim sibi contraria sunt. Stertere vero repugnat vigiliæ idcirco quia somno conjungitur. Adjuncta vero et antecedentia et consequentia quasi finitima sunt. Sed distant, quod in adjunctis nulla est necessitas, in antecedentibus vero et consequentibus maxima; in adjunctis vero tempora nimium valent. Nam quod adjunctum est, id vel præcedere rem solet, vel cum ea uno eodemque tempore esse, vel subsequi posterius. At in antecedentibus nihil horum est, sed non habita temporis ratione mox ut fuerit antecedens, consequens esse necesse est, et si consequens non fuerit, antecedens necesse est interire. Ac de M. Tullii locis sufficienter dictum est, nunc ad Themistii divisionem redeamus, ut quomodo sibi superius digestæ partitiones consentire possint breviter explicemus, ac primum quidem totius partitionis communiter differentias colligamus. Superior divisio docuit alios Themistii esse locos qui in ipsis terminis de quibus queritur insunt, alios qui extrinsecus assumuntur, alios qui inter utrosque versantur, ut hic trina intelligatur divisio. At M. Tullii divisio locos bifariam ostendit. Alios enim in eo ipso de quo agitur hæere proponit, alios extrinsecus assumi. Illic igitur omnes eos locos, quos medios Themistius proposuit, his applicuit atque conjunxit qui sunt in ipsis de quibus agitur terminis constituti, et communiter quidem talis divisionum est differentia, quæ clarius apparebit, si singula persequamur. Eos igitur locos, qui positi sunt in terminis, de quibus in quæstione dubitatur, priore partitione Themistius, tum in substantia posuit, tum in substantiæ consequentia. In substantia sunt diffinitio, descri-

ptio, nominis interpretatio. Substantiæ vero consequentia sunt genus, totum, species, pars, causa efficiens, materia, forma, effectus, corruptio, finis, usus, communiter accidentia. Eos vero qui extrinsecus assumuntur, tum in iudicio, tum in similitudine, tum in quantitatis comparatione, tum in oppositione, tum in proportione, tum in transumptione separavit. Quos vero inter utrosque posuit, hos in casibus et conjugatis et divisione constituit. Sed M. Tullius eos qui in ipso sunt de quo quæritur, tum ex toto, tum ex partibus ejus, tum ex nota, tum ex his rebus quæ quodammodo affectæ sunt ad id de quo quæritur posuit. Ipsa vero quæ affecta sunt multifaria divisione partitus est, solum vero iudicium extrinsecus segregavit, pluresque partes eorum quæ in divisione Themistii posita sunt substantiæ consequentia. Itemque locos medios inter affecta numeravit. In tam vero varia divisione necesse est ut utræque sibi non eadem parte conveniant. Id vero in cunctis multipliciter divisio fieri potest, velut si quis dividat triangulorum formas sic: triangulorum aliæ sunt æquilateræ formæ, aliæ duo tantum latera habentes æqualia, aliæ vero totis inæqualibus lateribus junctæ. Rursus sit ista divisio: ut alias dicat aliquis rectum

A habentes angulum, quæ orthogoniæ nuncupantur, alias dicat tribus acutis angulis contineri, quæ sunt oxygoniæ, alias in obtusum angulum tendi, quæ sunt ambligoniæ. Necesse est igitur ut utræque sibi diversa partium ratione conveniant. Nam quod est orthogonium, id semper vel duobus lateribus æqualibus continetur, vel tribus inæqualibus. Sed quod est ambligonium, id vel duobus lateribus continetur æqualibus, vel tribus inæqualibus. Sed quod est oxygonium, id vel tribus lateribus æqualibus, vel duobus inæqualibus continetur. Rursus id quod est æquilaterum semper est oxygonium, id vero quod duobus æqualibus lateribus continetur, vel orthogonium, vel ambligonium, vel oxygonium esse potest. Quod vero tribus inæqualibus continetur lateribus, vel orthogonium, vel ambligonium esse necesse est. Secundum igitur hunc modum cunctam M. Tullii atque Themistii divisionem a principio pariter ordientes, invicem sibimet clausam esse monstremus, in quibus omnibus et exemplorum et intelligentiæ superius expeditæ præsens debet esse memoria. Disponamus igitur omnem Themistii divisionem, et post hanc subjiciatur Tulliana partitio, ut ea quæ dicenda sunt apertius oculis subjecta clarescant.

Themistii divisio.

In ipso.

- 1 A substantia.
- 2 A definitione.
- 3 A descriptione.
- 4 A nominis interpretatione.
- 5 A consequentibus.
- 6 A toto vel genere.
- 7 A partibus vel specie.
- 8 Ab efficientibus.
- 9 A materia.
- 10 A forma.
- 11 A fine.
- 12 Ab effectibus.
- 13 A corruptionibus.
- Ab usibus.
- 14 A communiter accidentibus.

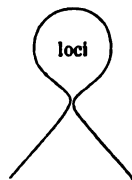
Extrinsecus.

- 1 A rei iudicio.
- 2 A similibus.
- 3 A majore.
- 4 A minore.
- 5 Ex oppositis vel contrariis, vel relativis, vel secundum privationem et habitum, vel per affirmationem et negationem.
- 6 A proportione.
- 7 A transumptione.

Medii.

- A casibus.
- A conjugatis.
- A divisione.

M. Tullii divisio.

Ab ipso.

Extrinsecus.

- A toto.
- A partibus.
- Ab antecedentibus.
- A consequentibus.
- Ab auctoritate.

A nota.
 A conjugatiōe.
 A genere.
 A forma.
 A similitudine.
 A differentia.
 A contrario.
 Ab adjunctis.

A repugnantibus.
 A causis.
 Ab effectis.
 A comparatione
 Vel majorum.
 Vel minorum.
 Vel parium.

Quibus ita descriptis, nunc quemadmodum Marci A
 Tullii divisio Themistii partitioni conveniat explicemus. Locum igitur quem Cicero dixit a toto, a substantia Themistius esse proposuit. Utérque enim in diffinitione consistit, sive illa substantialis sit, sive descriptio. A partium enumeratione locus ex Ciceronis Topicis positus idem est qui in Themistii divisione inter medios a divisione nominatus est. Quoties enim aliquid esse vel non esse monstrare contendimus, si fidem a partium enumeratione capiamus, id ex divisione necessario faciendum est. Divisio vero aut formarum præcessit, aut partium, quamquam locus qui ex divisione a Themistio inter medios collocatus est, a Cicerone in generis tractatione ponitur. Ait enim Tullius cum de genere loqueretur hoc modo: Commode etiam tractatur hæc argumentatio, quæ ex genere sumitur, cum ex toto partes persequare, hoc modo: si dolus malus est, cum aliud agitur, aliud simulatur, enumerare licet quibus modis id fiat, deinde in eorum aliquem id quod arguas dolo malo factum, includere. Quod genus argumenti imprimis firmum videri solet. A notatione Tullii locus is est qui Themistii a nominis interpretatione. A conjugatis communis est locus, eum Themistius inter medios collocavit. A genere M. Tullius posuit, a toto Themistius. A forma Ciceronis, a parte, id est, specie Themistii. A similitudine communis quidem est, nisi quod M. Tullius sub ea proportionem comprehendit. A differentia M. Tullii, a toto in Themistii divisione, vel a parte intelligi potest: a toto quidem, si sit constitutiva differentia de qua sumitur argumentum, a parte vero si sit divisio
 Tulliana divisio.

A toto.
 A partium enumeratione.
 A notatione.
 A conjugatis.
 A genere.
 A forma.
 A similitudine.
 A differentia.
 A contrario.
 Ab adjunctis.
 Ab antecedentibus.
 A consequentibus.

A repugnantibus.
 Ab efficientibus.
 Ab effectis.
 A comparatione majorum.
 minorum.
 parium.

Ab auctoritate.

Omnis quidem M. Tullii partitio locorum in Themistii divisione superioris descriptionis formula videtur conclusa. Nunc Themistii divisio ad M. Tullii divisionem reducenda est. Cujus quidem multa pars Ciceronis convenit, sicut prior etiam descriptio docet. Quod vero ex Themistii superest divisione, id si ad

bilis. A contrario idem locus est, qui apud Themistium ab oppositis dictus est, et extrinsecus constitutus. Ab adjunctis ille est qui in Themistii partitione a communiter accidentibus dicitur, inter consequentia substantiæ nominatus. Ab antecedentibus et consequentibus locus multifariam spargitur. Nam et diffinitio et descriptio et antecedere rem et consequi possunt. Itemque nominis interpretatio: item species antecedit, genus consequitur. Causa etiam efficiens antecedit et sequitur effectus; materiam vero sequitur effectus. Communiter accidentia quoque si inseparabilia sint, necesse est ut consequantur. Conjugata etiam sese vel antecedunt, vel consequuntur, itaque hic locus pluribus mistus est, et non tam rebus ab aliis omnibus quam tractatione diversus. Ipsa enim conditio consequentiæ locum alium facit, cum ipsa conditio consequentiæ, vel in diffinitione, vel in descriptione, vel in forma, vel in causa, vel in cæteris posita sit. Repugnantia vero oppositis aggregantur, efficientia causis efficientibus vel materiæ effecta illi sunt consimilia loco quem Themistius posuit a fine; nam causarum effectus finis est. A comparatione majoris vel minoris idem locus est qui apud Themistium inter extrinsecos locos ponitur a majore et minore. A comparatione partium inter eos qui a simili ducuntur esse putandus est. Dictum est enim in quantitate similitudinem esse paritatem. Restat locus utrisque communis, qui est extrinsecus collocatus, quem Cicero, sicut Themistius, a rei judicio esse proposuit. Et M. Tullii quidem divisio superiorem Themistii partitionem tali modo potuerit includere, quod licet in subjecta descriptione prospicere:

Themistii divisio.

A substantia.
 A divisione.
 A nominis interpretatione.
 A conjugatis.
 A genere vel a toto.
 A parte vel specie.
 A simili.
 A toto vel a parte.
 Ab oppositis.
 A communiter accidentibus.
 A diffinitione vel descriptione, vel interpretatione, vel specie, vel causa, vel materia, vel communiter accidentibus, vel conjugatis.
 Ab oppositis.
 A causis.
 A fine.
 A majore.
 A minore.
 A similibus.
 A rei judicio

D Tullianæ partitionis ordinem referatur, facili compendio quemadmodum ad se invicem partitiones reducantur ostenditur. Nam continuæ M. Tullii divisioni ex Themistii locis in superiore descriptione convenerant hi: Ciceronis quidem a toto, Themistii a substantia, A partium enumeratione Ciceronis, a divisione The-

mistii. A notatione Ciceronis, a nominis interpretatione Themistii. A conjugatis utrorumque communis. A genere Ciceronis, a toto Themistii. A forma Ciceronis, a parte, id est specie Themistii. A similitudine communis. A differentia Ciceronis, a toto vel a parte Themistii. A contrario Ciceronis, idem apud Themistium ab oppositis. Ab adjunctis Ciceronis, eundem a communiter accidentibus Themistius posuit. Ab antecedentibus et consequentibus, mixti cum pluribus. A repugnantibus Ciceronis, idem a Themistio ab oppositis dicitur. Ab efficientibus Ciceronis, a causis Themistii. Ab effectis Tullii, a fine Themistii. A comparatione majoris ac minoris M. Tullii, idem sunt a majore ac minore Themistii. A comparatione partium Ciceronis, a similibus Themistii. Cum igitur M. Tullii plena divisio aliquibus membris Themistianæ divisionis aptetur, fieri non potest ut non membra Themistianæ divisionis statim ad Tullianæ convenientia reducantur. Quocirca si quid reliquum est in Themistii divisione quod superiori formulæ non videatur ascriptum, plenæ M. Tullii divisioni poterimus aptare. Invicem enim divisiones alterna reciprocatione conjuncte sunt.

Themistii.

Ab usibus.

Ab effectibus.

A corruptionibus
A proportione.

A transumptione.

} Si ipse usus aliquid efficit.
} Si ipse usus efficitur.
} Si effectus aliquid efficit.
} Si effectus efficitur.

} Si sit ad majus.
} Si sit ad minus.
} Si sit ad par.

Ac de dialecticis quidem locis, quantum propositi operis ratio postulat explicuimus. Nunc vero de rhetoricis dicendum videtur quid sint, vel quid a

Restant autem ex Themistii locis hi, ab usibus, ab effectibus, et corruptionibus, et proportionibus, et transumptione. Quorum quidem ab usibus, si usus alicujus rei semper effector est, ei loco Ciceronis aptandus est qui ab efficientibus nuncupatur. Quod si ipse usus efficitur, ei loco Ciceronis adhibendus est qui ab effectis vocatur. Ab effectibus vero, si quidem efficit aliquid effectus, ab efficientibus causis est; si vero ipse effectus plenum aliquid confectumque demonstrat, is locus est quem ab effectis Tullius dixit. A corruptionibus vero ab efficientibus dici potest. Nam cum omnis generatio efficiat aliquid, id est substantiam formet, corruptio rursus ipsa quoque efficit quiddam, id est substantiali forma spoliata ac privata, velut mors facit corporis dissolutionem. A proportionibus vero idem est, quem Tullius a similibus dixit, nam multorum in multis similitudo proportio est. Transumptio vero si quidem ad majora sit, locus a majorum comparatione est; sin vero ad minora, locus est a minorum comparatione; quod si ad paria, locus est a parium comparatione. Atque in his omnibus reducendis, tale satis est descriptionis exemplum.

Ciceronis.

Ab efficientibus.

Ab effectis.

Ab efficientibus.

Ab effectis.

Ab efficientibus.

A similibus.

A comparatione majorum.

Minorum.

Parium.

dialecticis discrepare videantur, ad cujus plenam disputationem integrum quarti voluminis spatium reservemus.

LIBER QUARTUS.

Si quis operis titulum diligens examinatore inspiciat, cum de Topicis differentiis conscribamus, non id a nobis tantum expectare debet, ut locorum inter se dialecticorum, vel etiam rhetoricorum differentias demus, verum id multo magis ut dialecticos locos a rhetoricis segregemus, quod nos efficacius aggredi posse arbitramur, si ab ipsa facultatum natura, disputandi sumamus exordium. Ostensa enim dialecticæ ac rhetoricæ similitudine ac dissimilitudine, ab ipsarum facultatum necesse est formis etiam locorum qui eisdem facultatibus deserviunt communitates discrepantiasque ducamus. Dialectica facultas igitur thesım tantum considerat. Thesis vero est sine circumstantiis quæstio. Rhetorica vero de hypothesebus, id est de quæstionibus circumstantiarum multitudine inclusis, tractat et disserit. Circumstantiæ vero sunt: quis, quid, ubi, quando, cur, quomodo, quibus adminiculis. Rursus dialectica quidem si quando circumstantias, veluti personam factumve ali-quod ad disputationem sumit, non principaliter, sed omnem ejus vim ad thesım, de qua disserit transfert. Rhetorica vero si thesım assumpserit, ad hy-

pothesım trahit, et utraque suam quidem materiam tractat, sed alterius assumit, ut priori in sua materia facultate nitatur. Rursus dialectica interrogatione ac responsione constricta est. Rhetorica verorem propositam perpetua oratione decurrit. Item dialectica perfectis utitur syllogismis. Rhetorica enthymematum brevitate contenta est. Illud etiam differentiam facit, quod rhetor habet alium præter adversarium judicem, qui inter utrosque disceptet. Dialectico vero ille fert sententiam, qui adversarius est. Ab adversario enim responsio veluti quædam sententia subtilitate interrogationis elicitur. Quæ cum ita sint, omnis earum differentia, vel in materia, vel in usu, vel in fine est constituta: in materia, quia thesis atque hypothesis materia quidem utrisque subjecta est; in usibus, quod hæc interrogatione, illa perpetua oratione disceptat, vel quod hæc integer syllogismus, illa vero enthymematibus gaudet; in fine vero, quod hæc persuadere judici, illa quod vult ab adversario extorquere conatur. Quibus ita præcognitis paulo posterius et quæstiones rhetoricas quæ in constitutionibus positæ sunt, et proprii gene-

ris enumerabimus locos. Nunc paulisper mihi videtur de tota admodum breviter facultate tractandum magnum opus atque difficile. Quanta enim sibimet ars rhetorica cognatione jungatur, non facile considerari potest, vixque est etiam ut auditu animadverti queat, nedum sit facile repertu. De cuius quidem rei traditione nihil ab antiquis præceptoribus accepimus. De unoquoque enim præcipiunt, nihil de communi laborantes. Quam partem doctrinæ vacuum, ut posuimus, aggrediamur. Dicemus itaque de generis artis, et speciebus, et materia, et partibus, et instrumento, instrumentique partibus, opere etiam officioque actoris et sine, post hæc de quæstionibus ac de locis. Quocirca quod in communi speculandum est, hinc disserendi sumamus exordium. Rhetoricæ igitur genus est facultas. Species vero tres, iudiciale, demonstrativum, deliberativum, et genus quidem id esse quod diximus patet. Species autem idcirco sunt quas superius commemoravimus, quoniam in his est tota facultas rhetoricæ. In iudicali genere causarum integra est; item in demonstrativo, vel deliberativo. Sed hæc genera sunt causarum. Omnes enim causæ, vel speciales vel individuæ, sub horum trium generum uno cadunt, ut sub iudicali quidem speciales ut majestatis vel repetundarum. Sub deliberativo vero quæcunque causæ consultationem habent: ut si specialiter accipias de bello vel de pace, si vero individue de bello Pyrrhi vel pace. Eodem modo etiam in demonstrativis, quæcunque veniunt in laudem aut in vituperationem, specialiter quidem, ut laus viri fortis, individue vero, ut laus Scipionis, sub demonstratione ponuntur. Materia vero hujus facultatis est, omnis quidem res proposita ad dictionem. Fere autem est civilis quæstio. In hanc species a rhetorica venientes quasi quædam formæ capiunt sibi materiam, et triplici informatam tenent figuram, quod posterius liquebit, ut civilis quæstio, quæ adhuc informis secundum species erat, fiat accepto sine unicuique specierum rhetoricæ subjecta. Ut informis adhuc civilis quæstio cum acceperit ex iudicali finem justî, fiat ipsa civilis quæstio in iudicali genere constituta. Cum vero ex deliberativo sumpserit utile vel honestum, tunc fiet ipsa civilis quæstio in deliberativo causarum genere constituta. Si vero ex demonstratione sumpserit bonum, tum fit demonstrativa civilis quæstio. Veniunt autem ut in materiam species ex rhetorica, idcirco quod aliter in materia sua quælibet facultas non potest operari, quam si suas adhibeat partes. Absentibus enim cunctis partibus suis rhetorica quoque ipsa est absens. Sed quoniam de speciebus dictum est rhetoricæ, quoniam sunt genera causarum, ita sunt, ut omnium negotiorum quæ in civili quæstione constituta sunt, accepto sine justî, iudiciale sit genus; omnium vero quæ constituta sunt in civili quæstione, honestum vel utilem finem ceperunt, deliberativum sit genus; omnium quoque quæ in civili quæstione posita finem honesti tantum bonive sumpserunt, sit demonstrativum genus. Sed de his hactenus. Nunc de partibus

A rhetoricæ providendum est. Partes enim rhetoricæ sunt quinque, inventio, dispositio, elocutio, memoria, pronuntiatio. Partes autem vocantur idcirco, quia si aliquid harum defuerit oratori, imperfecta facultas est; atque ideo quæ universam formant oratoriam facultatem, ea partes facultatis ejus dicere jus est. Sed hæc partes quoniam rhetoricæ facultatis sunt, totamque rhetoricam facultatem componunt, necesse est ut ubi fuerit rhetorica integra, ipsæ quoque partes consequantur in propriis speciebus; omnes igitur rhetoricæ partes inerunt rhetoricæ speciebus. Quocirca et his civilibus negotiis tractandis adhibentur, quæ a prædictis speciebus rhetoricæ informantur; æque igitur in iudicali negotio et in deliberativo et demonstrativo, inventio, dispositio, elocutio, memoria, pronuntiatioque conveniunt. Quoniam vero omnis fere facultas instrumento utitur ad faciendum quod potest, erit etiam rhetoricæ facultatis aliquid instrumentum; hoc vero est oratio, quæ partim in civili genere versatur, partim minime. De ea autem oratione nunc loquimur quæ aliquam habet quæstionem, vel quæ ad finem expediendæ quæstionis accommodatur; ea vero oratio quæ in civili genere versatur, continue decurrit; ea vero quæ non est in civilibus causis, interrogatione et responsione explicatur. Sed prior rhetorica, secunda dialectica nuncupatur, quæ hoc superiore differt: primum quod illa civilem hypothesim, hæc thesim considerat; dehinc quod illa continua, hæc intercisa oratione peragitur, et quod rhetorica oratio habet præter adversarium iudicem, dialectica vero eodem iudice quod adversario utitur. Hæc igitur rhetorica oratio habet partes sex: proœmium, quod exordium est, narrationem, partitionem, confirmationem, reprehensionem, perorationem, quæ sunt partes instrumenti rhetoricæ facultatis; et quoniam rhetorica in omnibus suis speciebus inest, ei dem inerunt. Nec potius inerunt quam eisdem ea quæ peragunt administrant. Itaque et in iudicali genere causarum necessarius est ordo proœmii, narrationis atque cæterorum, et in demonstrativo deliberativoque necessaria sunt. Opus autem rhetoricæ facultatis est docere movereque, quod nihilominus isdem fere sex instrumentis, id est orationis partibus, administratur. Partes autem rhetoricæ, quoniam partes sunt facultatis, ipsæ quoque sunt facultates. Quocirca ipsæ quoque orationis partibus quasi instrumentis utentur in partem, atque ut his operentur, eisdem inerunt. Nam in exordiis nisi quinque sint prædictæ rhetoricæ partes, ut inveniatur, disponatur, eloquatur, meminerit, pronuntiet, nihil agit orator. Eodem quoque modo et reliquæ fere partes instrumenti nisi habeant omnes rhetoricæ partes, frustra sunt. Hujus autem facultatis effector orator est, cuius est officium dicere apposite ad persuasionem. Finis autem tum in ipso, tum in altero. In ipso quidem bene dixisse, id est dixisse apposite ad persuasionem; in altero vero persuasisse. Neque enim si qua impediunt oratorem quo minus persuadeat, officio facto, finis non est consecutus,

sed is quidem qui officio fuit contiguus et cognatus, consequitur, facto officio; is vero qui extra continetur, sæpe non consequitur, neque tamen rhetoricam suo sine contentam honore vacuavit: hæc quidem ita sunt mista, ut rhetorica insit speciebus, species vero insint causis. Causarum vero partes status esse dicuntur, quos etiam aliis nominibus, tum constitutiones, tum quæstiones nominare licet; qui quidem dividuntur ita ut rerum quoque natura divisa est. Sed a principio, quæstionum differentias ordinamus: quoniam rhetoricæ quæstiones circumstantiis involutæ sunt omnes, aut in scripti alicujus controversia versantur, aut præter scriptum ex re ipsa sumunt contentionis exordium. Et illæ quidem quæ in scripto sunt, quinque modis fieri possunt. Uno quidem, cum hic scriptoris verba defendat, ille sententiam: atque hoc appellatur scriptum et voluntas. Alio modo, si inter se leges quadam contrarietate dissentiant, quas cum ex adversa parte defendunt, faciunt controversiam: atque hic vocatur status legis contrariæ. Tertio, cum scriptum, de quo contenditur, sententiam claudit ambiguam: hæc suo nomine ambiguitas nuncupatur. Quarto vero, cum ex eo quod est scriptum, aliud non scriptum intelligitur: quod quia per ratiocinationem et quamdam syllogismi consequentiam investigatur, ratiocinatio vel syllogismus dicitur. Quinto, cum sermo est scriptus, cujus non facile vis et natura clarescat, nisi diffinitione detecta sit: hic vocatur finis vel inscriptio. Quos omnes a se differre non est nostri operis, verum rhetorici demonstrare; hæc enim speculanda doctis non rudibus discenda proponimus, quamvis de eorum differentia in Topicorum commentis per transitum disseruimus. Earum autem constitutionum quæ præter scriptum in ipsarum rerum contentione sunt positæ, ita differentia segregantur, ut rerum quoque ipsarum natura diversa est. In omni enim rhetorica quæstione dubitatur an sit, quid sit, quale sit, et præter hæc, an jure vel more possit exerceri iudicium. Sed si factum vel res quæ intenditur, ab adversario negetur, quæstio est utrum sit, ea conjecturalis constitutio nominatur. Quod si factum quidem esse constiterit, quid vero sit id quod factum est ignoretur, quoniam vis ejus diffinitione monstranda est, diffinitiva dicitur constitutio. At si et esse constiterit, et de rei diffinitione conveniat, sed quale sit inquiratur, tunc quia cui generi subijci debeat ambigitur, generalis qualitas nuncupatur. In hac vero quæstione et qualitatis et quantitatis et comparationis ratio versatur. Sed quoniam de genere quæstio est, secundum generis formam in plura necesse est hanc constitutionem membra distribui. Omnis enim quæstio generalis, id est cum de genere et qualitate et quantitate quæritur facti, in duas distribuitur partes. Nam aut in præteritum quæritur de qualitate propositi, aut in præsens, aut in futurum. Si in præteritum, iudicialis constitutio nuncupatur. Si præsentis vel futuri temporis teneat quæstionem, negotialis dicitur. Iudicialis vero cujus inquisitio præteritum respicit, duabus partibus se-

A gregatur: aut enim in ipso facto vis defensionis inest, et absoluta qualitas nuncupatur; aut extrinsecus assumitur, et assumptiva dicitur constitutio. Sed hæc in partes quatuor derivatur: aut enim conceditur crimen, aut removetur, aut refertur, aut, quod est ultimum, comparatur. Conceditur crimen, cum nulla introducitur facti defensio, sed venia postulatur. Id fieri duobus modis potest, si deprecaris, aut purgas. Deprecaris, cum nihil excusationis attuleris; purgas, cum facti culpa his ascribitur quibus obsisti obviarique non possit, neque tamen personæ sint, id enim in aliam constitutionem cadet. Sunt vero hæc imprudentia, casus, atque necessitas. Removetur vero crimen, cum ab eo qui incessitur transfertur in alium. Sed remotio criminis duobus fieri modis potest, si aut causa removeatur, aut factum. Causa removetur, cum aliena potestate aliquid factum esse contenditur. Factum vero cum aliis, aut potuisse, aut debuisse facere demonstratur. Atque hæc in his maxime valent, si ejus nominis in nos intendatur actio, quod non fecerimus id quod oportuit fieri. Refertur crimen cum juste in aliquem facinus commissum esse contenditur, quoniam is in quem commissum sit injurius sæpe fuerit, atque id quod intenditur meruit pati. Comparatio est, cum propter meliorem utilioreve, factum quod adversarius arguit commissum esse, defenditur. Horum vero omnium sunt propriæ differentia, atque ideo minutissimæ divisiones quas rhetorum in his docendis explicandisque conscripti libri diligentius continent. Sed nos hæc a M. Tullio sumpsisse sufficiat. Ad aliud enim tota operis festinat intentio. De quibus omnibus hoc inspiciendum est modo. M. enim Tullius causarum partes constitutiones esse demonstrat eo loco quo contra Hermagoram nititur, dicens, quod si generis causæ partes non possunt recte putari, multo minus rectæ [F. recte] partis causæ partes putabuntur. Pars autem causæ constitutio omnis est, partes causæ constitutiones esse designans. Quare de re multa quæstio est, quomodo enim partes esse putabantur causæ. Si enim ita partes, ut species quomodo fieri potest ut in una causa plures constitutiones sint? Nam species sibi invicem impermistæ sunt. At veniunt in causam plurimæ constitutiones, non sunt igitur partes causarum velut species status. Illud quoque quod nulla species aliam sibi oppositam speciem ad substantiam juvat, constitutio vero constitutionem confirmat ad fidem. Nec vero fieri potest ut ita sint causarum quasi totius partes, nullum enim compositum ex una parte totum atque integrum esse potest. Ac in causa constitutio una idonea est constituere causam. Quid igitur est dicendum, patet via rationi. Neque enim causæ ejus pars dicitur esse constitutio, quæ in controversiam venit et quam status constituit, cum præsertim qui additur ad causam status, una jam constitutione firmata, non sit principalis, sed accidens, atque in uno negotio tot eveniant controversiæ quot sunt constitutiones, sed quot controversiæ tot causæ. Et licet eas unum contineat negotium, causæ tamen impermistæ

sibimet variantur : ut qui juvenem de lupanari ex-
euntem vidit, paulo post de eodem loco uxorem
suam vidit egressam, accusat juvenem adulterii : hic
unum negotium, hoc quod vertitur est, causæ autem
duæ : una conjecturalis, si neget se fecisse ; altera
diffinitiva, si in lupanari concubitum dicat non posse
adulterium putari. Sed neque neganti pars est ejus-
dem controversiæ conjecturalis status, neque diffi-
nienti diffinitio ; totam enim continet causam. Causam
autem voco non generaliter, sed controversiam aliqua
constitutione formatam. Sunt autem constitutionis
partes causæ generalis hoc modo : si enim omnis
causa conjecturalis esset, nec alius status invenire-
tur, non esset status conjecturalis causæ pars, sed
ipsa causa esset sine dubio conjectura ; sed quoniam
partim conjectura, partim sine, partim qualitate,
partim translatione causæ omnes tenentur, pars est
constitutio causæ non ejus quam tenendo informat,
sed ejus quam dividit generalis, cujus scilicet quasi
membrum aliquod abscindens, suum facit unaquæ-
que constitutio. Sunt igitur partes ut species consti-
tutiones causæ generalis, non ejus quam unaquæque
tenens informaverit. Quare genus est rhetoriæ fa-
cultas. Rhetoriæ vero species tres, judiciale, de-
monstrativum, deliberativum. Materia autem, civilis
quæstio, quæ dicitur causa ; partes hujus materiæ,
constitutiones. Rhetoriæ partes, inventio, dispo-
sio, elocutio, memoria, pronuntiatio. Instrumentum,
oratio ; instrumenti partes, exordium, narratio, par-
titio, confirmatio, reprehensio, peroratio. Opus est
docere et movere ; actor est orator ; officium bene
dicere ; finis tum bene dixisse, tum persuadere : est
vero tota rhetorica in speciebus. Species vero ita
totam materiam informant, ut tamen vicissim totam
sibi vindicent, quod ex hoc intelligi potest, quoniam
omnes materiæ partes singulæ species tenent. Nam
in judiciali quatuor constitutiones invenies, et in
deliberativo demonstrativoque easdem quatuor inve-
nire queas. Unde ostenditur, si omnes partes causæ
generalis, quæ est civilis quæstio, singulæ species
habent, omnes vero partes causa ipsa est, causam,
id est civilem quæstionem, a speciebus vicissim vindicari
totam eo modo, quo vox uno tempore ad pluri-
morum aures pervenit cum suis integra partibus, id
est elementis, nam eodem tempore tota causa ad di-
versas species cum suis partibus transit. Sed cum
species in materiam venerint, id est in civilem quæ-
stionem, et eam cum suis obtinuerint partibus, inferunt
secum etiam ipsam rhetoriæ facultatem. Quare
etiam rhetoriæ partes in singulis constitutionibus
inerunt. Sed illata materia infert secum instrumen-
tum suum, infert igitur secum orationem, et hæc
proprietas partes, eritque in constitutionibus tractan-
dis exordium, narratio, et cætera. Sed cum instru-
mentum venerit in civilem quæstionem, operam quo-
que suam simul infert ; docebit igitur ac persuadebit
in omni constitutione. Sed hæc per se venire non po-
terunt, nisi sit qui hæc moveat velut artifex atque
architectus. Hic autem est orator, qui cum ad cau-

am accesserit, faciet officium suum ; bene igitur
dicet in omni genere causarum, et in omni constitu-
tione, faciet etiam finem, tum ut bene dixerit in
omni constitutione, tum ut persuaserit. De singulis
igitur nunc quidem in commune tractavimus. De uno
quoque vero separatim post, si erit commodum, dis-
seremus. Atque hæc hactenus. Nunc de inventione
tractandum est. Etenim prius quidem dialecticos de-
dimus, nunc rhetoricos promimus locos, quos ex at-
tributis personæ ac negotio venire necesse est. Per-
sona est, quæ in judicium vocatur, cujus dictum
aliquid factumve reprehenditur. Negotium factum
dictumve personæ, propter quod in judicium voca-
tur. Itaque in his duobus omnis locorum partitio
constituta est : quæ enim habent reprehensionis oc-
casionem, eadem nisi omnino ad inexcusabilem par-
tem vergunt, defensionis copiam subministrant : ex
eisdem enim locis omnis accusatio defensioque
consistit. Si igitur persona in judicium vocatur, neque
factum dictumve ullum reprehenditur, causa esse
non poterit. Nec vero factum dictumve aliquod in
judicium proferri potest, si persona non exstet ; ita-
que in his duobus omnis judiciorum ratio versatur,
in persona scilicet atque negotio. Sed (ut dictum
est) persona est quæ in judicium vocatur, nego-
tium factum dictumve personæ, propter quod reus
statuitur ; persona igitur et negotium suggerere
argumenta non possunt. De ipsis enim quæstio est.
De quibus autem dubitatur, ea dubitationi facere
fidem nequeunt. Argumentum vero erat ratio rei
dubiæ faciens fidem ; faciunt autem negotio fi-
dem, ea quæ sunt personis ac negotiis attributa.
Ac si quando persona negotio faciat fidem, veluti
si credatur contra rempublicam sensisse Catilinam,
quoniam persona est vitiorum turpitudine denotata,
tunc non in eo quod persona est et in judicium vo-
catur fidem negotio facit, sed in eo quod ex attri-
butis personæ quamdam suscipit qualitatem. Sed ut
rerum ordo clarius colliquescat, de circumstantiis
arbitror esse dicendum. Circumstantiæ sunt quæ con-
venientes substantiam quæstionis efficiunt. Nisi enim
sit qui fecerit, et quid fecerit, causaque cur fecerit,
locus, tempusque quo fecerit, modus etiam faculta-
tesque si desunt, causa non stabit. Has igitur cir-
cumstantias in gemina Cicero partitur, ut eam, quæ
est quis, circumstantiam in attributis personæ ponat.
Reliquas vero circumstantias in attributis negotio
constituat. Et primam quidem ex circumstantiis eam,
quæ est quis, quoniam personæ attribuit, secat in
undecim partes : nomen ut Verres, naturam ut bar-
barus, victimum ut amicus nobilium, fortunam ut di-
ves, studium ut geometer, casum ut exsul, affectio-
nem ut amans, habitum ut sapiens, consilium, facta,
et orationes, ea quæ extra illud factum dictumque
sunt quod nunc in judicium devocatur. Reliquas
vero circumstantias, quæ sunt quid, cur, quomodo,
ubi, quando, quibus auxiliis, in attributis negotio po-
nit ; quid et cur, dicens continentia cum ipso nego-
tione ; cur in causa constituens : ea enim causa

est uniuscujusque facti, propter quam factum est. Quid vero secat in quatuor partes: in summam facti, ut parentis occisio, ex hac maxime locus sumitur amplificationis; ante factum, ut concitus gladium rapuit; dum fit, vehementer percussit; post factum, in abdito sepelivit. Quæ cum omnia sint facta, tamen quoniam ad gestum negotium de quo quæritur pertinent, non sunt ea facta quæ in attributis personæ numerata sunt; illa enim extra negotium, de quo agitur posita, personam informantia, fidem ei negotio præstant de quo versatur intentio; hæc vero facta quæ continentia sunt cum ipso negotio, ad ipsum negotium de quo quæritur pertinent. Postremam vero quatuor circumstantias Cicero ponit in gestione negotii, quæ est secunda pars attributorum negotiis; et eam quidem circumstantiam, quæ est quando, dividit in tempus, ut nocte fecit, et in occasionem, ut cunctis dormientibus; eam vero circumstantiam, quæ est ubi, locum dicit, ut in cubiculo fecit, quomodo vero ex circumstantiis modum, ut clam fecit. Quibus auxiliis circumstantiam, facultatem appellat, ut cum multo exercitu. Quorum quidem locorum, etsi ex circumstantiarum natura discretio clara est, nos tamen benevolentius faciemus, si uberius eorum a se differentias ostendamus. Nam cum ex circumstantiis, alias M. Tullius posuerit esse continentia cum ipso negotio, alias in gestione negotii. Atque in continentibus cum ipso negotio illum annumeravit locum quem appellavit dum fit, ex ipsa prolationis significatione idem videtur esse locus hic, dum fit, ei qui est in gestione negotii. Sed non est ita, quia dum fit illud est quod eo tempore admissum est dum facinus perpetratur, ut percussit. In gestione vero negotii ea sunt quæ ante factum, et dum fit, et post factum quod gestum est, continent. In omnibus enim tempus, locus, occasio, modus, facultas inquiritur. Rursus dum fit factum est quo administratum est negotium; quæ igitur sunt in gestione negotii, non sunt facta, sed facto adhærentia. Nullus enim tempus, occasionem, locum, modum, facultatem facta esse consenserit, sed (ut dictum est) æque cuilibet facto adhærentia sunt, atque id nullo modo derelinquant, quia quadam relatione subjecta sunt ipsi quod gestum est, negotio. Item ea quæ sunt in gestione negotii sine his quæ sunt continentia cum ipso negotio esse possunt. Potest enim et locus, et tempus, et occasio, et modus, et facultas facti cujuslibet intelligi, etiamsi nemo faciat, quod illo in loco, vel tempore, vel occasione, vel modo, vel facultate fieri posset. Itaque ea, quæ sunt in gestione negotii sine his quæ continentia cum ipso negotio esse possunt, illa vero sine his esse non possunt. Factam enim præter locum, tempus, occasionem, modum, facultatemque esse non poterit, atque hæc quæ in attributis personæ ac negotio constant, veluti in diale-

cticis locis ea quæ in ipsis hærent, de quibus quæritur. Reliqua vero, quæ vel sunt adiuncta negotio vel gestum negotium consequuntur, talia sunt, qualia in dialecticis locis ea quæ secundum Theinistum partim rei substantiam consequuntur, partim sunt extrinsecus, partim versantur in mediis; secundum Ciceronem vero inter affecta numerata sunt, vel extrinsecus posita. Sunt enim adjuncta negotio, ipsi etiam æque fidem faciunt quæstioni, affecta quodammodo ad id de quo quæritur, et respicientia negotium de quo agitur. Nam circumstantiæ septem in attributis personæ vel negotio numeratæ sunt. Hæc cum cœperint comparari, et quasi in relationem venire, siquidem ad se continens referatur, vel ad id quod constat, sit aut species, aut genus. At si ad id referatur quod ab eo longissime distet, contrarium; ac si ad finem suum atque exitum referatur, eventus est. Eodem quoque modo ad majora, minora et paria comparantur. Atque omnino tales loci in his quæ sunt ad aliquid considerantur, nam majus et minus, aut simile, aut æque magnum, aut desperatum accidit circumstantiis quæ in attributis negotio atque personæ numeratæ sunt: ut dum ipsæ circumstantiæ aliis comparantur, fiat ex his argumentum dicti factive quod in iudicium trahitur. Distant autem a superioribus, quod superiores loci, vel facta continebant, vel factis ita adhærebant, ut separari non possint, ut locus, tempus, et cætera quæ gestum negotium non relinquunt; hæc vero quæ sunt adjuncta negotio non adhærent ipsi negotio, sed accidunt circumstantiis, et tunc demum argumentum præstant, cum ad comparationem veniunt. Sumuntur vero argumenta non ex contrarietate, sed ex contrario, et non ex similitudine, sed ex simili, ut appareat non ex relatione sumi argumentum, sed ex adjunctis negotio, et ea esse adjuncta negotio, quæ sunt ad ipsum de quo agitur negotium affecta. Consequitur vero, quæ pars quarta est eorum quæ negotiis attributa sunt, neque in ipsis inest rebus quæ rerum substantiam non relinquunt, neque ex comparatione repetitur, sed rem gestam vel antecedit, vel etiam consequitur. Atque hic totus locus extrinsecus est: primum enim in eo quæritur id quod factum est, quo nomine appellari conveniat, in quo non de re, sed de vocabulo laboratur; qui deinde sint auctores ejus facti, et inventionis comprobatores, atque æmuli: id totum ex iudicio, et quodammodo testimonio extrinsecus posito ad subsidium confuit argumenti; deinde et quæ ejus rei sit lex, consuetudo, pactio, iudicium, sententia, artificium. Deinde quæritur si natura ejus evenire vulgo soleat, an insolenter et raro; utrum homines id sua auctoritate comprobare ac defendere in his consueverint, et cætera quæ factum aliquid similiter festinam aut intervallo solent consequi, quæ necesse est extrinsecus

* Hic locus infra, col. 1224, non iisdem verbis resumitur, sic: ut appareat ex relatione sumi argum. in adjunctis negotio.

** Sensus esse videtur: neque i. ip. in. reb., quod enim ipsis in. reb. in. reb. sub., etc.

posita ad opinionem magis tendere quam ad ipsam rerum naturam. Itaque in his quatuor licet negotiis attributa dividere, ut sint partim continentia cum ipso negotio, quæ facta esse superius dictum est; partim in gestione negotii, quæ non esse facta, sed factis adhærentia dudum monstravimus; partim adjuncta negotio. Hæc (ut dictum est) partim in relatione ponuntur, partim gestum negotium consequuntur, horum fides extrinsecus sumitur. Ac de rhetoricis quidem locis satis dictum est: nunc illud est explicandum, quæ sit his similitudo cum dialecticis, quæve diversitas, quod cum idonee convenienterque monstravero, propositi operis explebitur intentio. Primo adeo ut in dialecticis locis (sicut Themistio placet) alii sunt qui in ipsis hærent de quibus quæritur, alii assumuntur extrinsecus, alii vero medii inter utroque locati sunt: sic in rhetoricis quoque locis, alii in personis atque negotio consistunt, de quibus ex adversa parte certatur, alii vero extrinsecus, ut hi qui gestum negotium consequuntur, alii vero medii. Quorum proximi quidem negotio sunt hi qui ex circumstantiis reliqui in gestione negotii considerantur. Illi vero qui in adjunctis negotio collocantur, ipsi quoque inter medios locos positi sunt, quoniam negotium de quo agitur quadam affectione respiciunt; vel si quis ea quidem quæ personis attributa sunt, vel quæ continentia sunt cum ipso negotio, vel quæ in gestione negotii considerantur, his similia locis dicat qui ab ipsis in dialectica trahuntur de quibus in quæstione dubitatur, consequentia vero negotium ponat extrinsecus, adjuncta vero inter utrumque constituat. Ciceronis vero divisioni hoc modo fit similis. Nam ea quæ continentia sunt cum ipso negotio, vel ea quæ in gestione negotii considerantur, in ipsis hærent de quibus quæritur; ea vero quæ adjuncta sunt, inter affecta ponuntur; sed ea quæ gestum negotium consequuntur, extrinsecus collocata sunt. Vel si quis ea quidem quæ continentia sunt cum ipso negotio in ipsis hærente arbitretur, affecta vero esse ea quæ sunt in gestione negotii vel adjuncta negotio, extrinsecus autem ea quæ gestum negotium consequuntur. Jam illæ perspicuæ sunt communitates, quod quidem ipsi pene in utrisque facultatibus versantur loci, ut genus, ut pars, ut similitudo, ut contrarium, ut majus ac minus. De communitatibus satis dictum est. Differentiæ illæ sunt quod dialectici thesibus etiam apti sunt; rhetorici tantum ad hypotheses, id est, ad quæstiones informatas circumstantiis assumuntur; nam sicut ipsæ facultates a semetipsis universalitate et particularitate distinctæ sunt, ita etiam eorum loci ambitu et

A contractione discreti sunt. Nam dialecticorum major est ambitus, et quoniam præter circumstantias sunt, quæ singulares faciunt causas, non modo ad theses utiles sunt, verum etiam ad argumenta quæ in hypothesebus posita sunt, eorumque locos qui ex circumstantiis constant claudunt atque ambiunt. Itaque fit ut semper exeat rhetor dialecticis locis, dialecticus suis possit esse contentus. Rhetor enim quoniam causas ex circumstantiis tractat, ex eisdem circumstantiis argumenta persumet, quæ necesse est ab universalibus et simplicibus confirmari, qui sunt dialectici. Dialecticus vero qui prior est, posteriore non eget, nisi aliquando incidit quæstio personæ, ut cum sit incidens dialectico ad probandam suam thesim causa circumstantiis inclusa, tum demum rhetoricis utatur locis. Itaque in dialecticis locis, si ita contingat, a genere argumenta sumuntur, id est ipsa generis natura. Sed in rhetoricis ab eo genere, quod illic genus est de quo agitur, nec a natura generis, sed a re generis, scilicet ipsa quæ genus est. Sed ut progrediamur, ratio ex ea pendet, quod natura generis ante præcognita est: ut si dubitetur an fuerit aliquis ebrius, dicetur, si refellere velimus, non fuisse, quoniam nulla in eo luxuries antecesserit. Idcirco nimirum, quia cum luxuries ebrietatis quasi quoddam genus sit, cum luxuries nulla fuerit, nec ebrietas quidem fuit. Sed hoc pendet ex altero. Cum enim luxuries non fuit, ebrietas esse non potuit. Ex natura generis demonstratur, quod dialectica ratio subministrat. Unde enim genus abest, inde etiam species abesse necesse est, quoniam genus species non relinquit; et de similibus quidem, et de contrariis eodem modo, in quibus maxima est dissimilitudo inter rhetoricos ac dialecticos locos. Dialectica enim ex ipsis qualitibus, rhetorica ex qualitate suscipientibus rebus argumenta vestigat. Ut dialecticus, ex genere, id est ex ipsa generis natura, rhetor ex ea re quæ genus est; dialecticus ex similitudine, rhetor ex simili, id est ex ea re quæ similitudinem cepit. Eodem modo ille ex contrarietate, hic contrario. Omnibus igitur quæ superius proposuimus expeditis, illud arbitror apponendum quod M. Tullius Topica quæ ad C. Trebatium peritum juris edidit, non eo modo quo de ipsis disputari possit disseruit, sed quemadmodum rhetoricæ facultatis argumenta ducerentur, quod in his commentariis diligentius expeditimus qui a nobis in ejusdem Ciceronis Topica conscripti sunt. Quo autem modo de his dialecticis rationibus disputetur, in his commentariis quos in Aristotelis Topica a nobis translata conscripsimus expeditum est.

DE BOETHII OPUSCULIS DUOBUS INEDITIS

ET DE (a) COMMENTARIO AD NONNULLA BOETHII CARMINA.

Manlij Severini Boethii, cujus erga litteras merita sole meridiano illustriora sunt, complura scripta

nondum cum cæteris impressa typis fuerunt, quia vel temporis edacitate videntur consumpta, vel in-

(a) Hunc commentarium infra in appendice dabimus. Edit.

gratis in bibliothecarum fornlis manu scripta delitescunt. De his tamen mentionem fecerunt bibliographi, quorum diligentiam Petrus Bertius in prolegomenis ad Boetianum de Philosophiæ consolatione opus haud scio an superaverit, etsi ne is quidem cuncta annotavit. Ego vero antiquos codices lustrans nihil diu Boetianum ineditum deprehendebam: nam Vaticani codices, qui permulti Boetium continent, ne illam quidem lacunam explent, qua laborat editus Boetii ad Ciceronis Topica commentarius. Tandem vero aliquando perveterem codicem nactus sum, qui duo inedita tam præclari scriptoris opuscula mihi largitus est.

Porro de horum sinceritate ne dubitarem, testis adfuit utrique lucubrationi Sigebertus Gemblacensis, cujus cap. 37, hæc verba legebam: *Boetius (præter cætera) de cognatione dialecticæ et rhetoricæ, et distinctione rhetoricorum locorum scripsit.* Et vocabulum quidem *dialecticæ* a Sigeberto vel quovis alio obtrusum est: etenim titulus mei codicis et res ipsa id respuunt; de cætero Sigeberti affirmatio verissima est. Jam cum Sigeberti testimonium adeo sit evidens, miror sane Trithemium cap. 201, ejusque assecclam Bertium præf. cit., a quibus liber tantummodo *de Locis rhetoricis* commemoratur. Et quoniam Bertium coarguere cœpi, dicam insuper, falso ab eo in deperditis Boetii scriptis collocari librum *de Circuli Quadratura*: est enim hic Franconis, qui sæculo XI vixit, fetus, qui quoniam in codicibus post Boetii Geometriam poni solet, ut ex Vaticano quodam exemplari cognosco, idcirco perperam a nescio quo properantis oculi lectore ad Boetium est translatus: et isque error in aliorum narrationes, ut fit, migravit.

Age vero nobilis, et fortasse unicus, qui hæc duo opuscula conservat codex, paginarum 562 est, membraneus, sæculo circiter XI scriptus, cujus hæc contentia est. Pag. 8, explicit in Porphyrium isagoge,

quæ est propter codicis defectum acephala: ibidemque incipiunt Aristotelis categoriæ Boetio interprete. P. 59, Aristoteles *περί ἐρμηνείας* Boetio item interprete. P. 88, Ciceronis Topica. P. 181, Boetii Topicarum Differentiarum libri quatuor. P. 223, Introductionis in Categoricalis Syllogismos libri duo. P. 300, De Hypotheticis Syllogismis libri tres. P. 401, Liber Divisionum. P. 451, Liber Definitionum Victorini. P. 501, DE RHETORICÆ COGNATIONE. P. 509, LOCORUM RHETORICORUM DISTINCTIO. P. 512, Liber ante prædicamenta.

Insuper scrutanti mihi Boetianos, ut dixi, codices mentem præ cæteris pervetustus quidam delixit, sæculo ferme X scriptus, codex de Philosophiæ Consolatione, non tam ob egregia et vetera ad id opus scholia notabilis (nam hæc sæpenumero in mss. occurrunt) quam ob prolixum quemdam et doctum ad aliquot Boetiani operis carmina commentarium, Bovoni antistiti missum, typorumque luce, ut mea fert opinio, plane dignum. Tres autem fuerunt sæculo decimo Bovones abbates monasterii novæ Corbeïæ ad Visurgim flumen in Saxonia, ut Mabillonius in Actis sanctorum Benedictinorum t. VII, p. 706, diligenter narrat. Jam secundi Bovonis tempore floruit Brunus in nova Corbeia monachus. Quia vero commentarius, de quo loquimur, Bovoni ab auctore B. inscribitur, valde suspicor Brunum esse commentarii parentem, Bovonem autem evasisse deinde episcopum. Præterea, quod in commentario mentio fit barbaricarum incursionum, id apprime ætati illi convenit. Namque apud prædictum Mabillonium t. VI, p. 489, Adamus Bremensis tractum quemdam historiæ (quæ jam intercidit) recitat auctore Bovone Corbeïensi abbate, qui de rebus sui temporis scribens, sic aiebat: *Cum modernis temporibus gravis barbarorum irruptio in omni pene Francorum regno debaccharetur.*

AN. MANL. SEV. BOETII

SPECULATIO DE RHETORICÆ COGNATIONE.

1. Quanta sibi met ars rhetorica cognatione jungatur, non facile considerari potest; vixque est etiam ut auditu animadverti queat, nedum sit facile repertu. Cujus quidem rei errorem divisa de singulis disputatio præceptorum creat: de unoquoque enim præcipiunt, nihil de communi laborantes. Quam partem doctrinæ vacuum, ut possumus, aggrediamur. Dicemus igitur de genere artium, et de speciebus, partibus, instrumento, instrumentique partibus, opere etiam, officioque auctoris, et fine. Quocirca quid in commune speculandum est, hinc disserendi sumamus exordium.

2. Rhetoricæ igitur genus est facultas; species vero tres, judiciale^a, demonstrativum, deliberativum. Et genus quidem id esse quod diximus, patet.

^a Ita loquitur auctor etiam §. 11.

Species autem idcirco sunt quas superius enumeravimus, quoniam in his tota rhetorica est. Integra enim vis est rhetoricæ in judiciale genere causarum; integra in demonstrativo vel deliberativo. Sed hæc genera sunt causarum; omnes enim causæ vel speciales vel individuæ sub horum unum trium generum cadunt: ut sub judiciale quidem speciales, ut majestatis vel repetundarum, individuæ vero, ut Corneli majestatis, vel Verris repetundarum. Cadunt sub deliberativum vero quæcunque causæ consultationem habent, ut si specialiter accipias de bello vel pace; si vero individuæ, ut de bello Pyrrhi vel pace. Eodem modo etiam in demonstrativis quæcunque veniunt in laudem et vituperationem: ut si specialiter, ut laus viri fortis; individuæ